Kwartaalblad

BOEDDHISME

De Boeddha en de vrouwen

Nora Houtman over zen
Geen heilige huisjes

Verzen van nonnen

Boeddhisme op Internet

Tibetaanse traditie herleeft

Parallellen Grieks en boeddhistisch denken

Jaargang 2 Nr. 2 Winter 1996 ƒ 9,75 / 190 BF

NBA
NEDERLANDS BOEDDHISTISCH ARCHIEF

Kwartaalblad
BOEDDHISME
Jaargang 2 nr 2 Winter 1996
6

Redactie
Jacques den Boer
Dirk Bakkes
Gerolf T'Hooft
Wanda Sluyter

Redactiesecretariaat en advertenties
Iemstukken 82
9407 KN Assen

Redactieraad
Prof. dr. R.H.C. Janssen
Drs. E. Hoogcarspel
N. Tydeman
Dr. H.F. de Wit

KWARTAALBLAD BOEDDHISME verschijnt in maart, juni, september en december. Abonnementsprijs per jaar (4 nummers): f 35,- / BF 650,-; buitenland f 55,-. Losse nummers: f 9,75 plus porto.

Abonnementen
Kwartaalblad Boeddhisme
Postbus 336
2910 AH Nieuwerkerk a/d IJssel
Tel/Fax: 0180-321317

Aanwijzingen voor de kopij
Bijdragen aan het redactiesecretariaat, bij voorkeur op diskette (WP), met een uitdraai in tweevoud. Illustraties dienen door de auteur te worden aangeleverd, voorzien van onderschriften.

Uitgever
Stichting Vrienden van het Boeddhisme
Secr.: mevr. J.M. van der Horst
Bellestein 209, 6714 DR Ede
Tel.: 0318-623265
Giro: 1520022, t.n.v. Stichting Vrienden van het Boeddhisme, Nieuwerkerk a/d IJssel

Vormgeving en opmaak
Gerolf T'Hooft

Druk en afwerking
Drukkerij Wilco b.v., Amersfoort

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van redactie en uitgever.

ISSN 1382-6956

Inhoud

TEN GELEIDE 3

VROUWEN EN BOEDDHISME
De Boeddha en de vrouwen
Vajramala 4
Zusters in de Dharma
Wanda Sluyter 8

KLASSIEKE TEKST: Theri-Gatha: Verzen van nonnen
Vertaling: *Tonny Kurpershoek-Scherft* 10

INTERVIEW: Nora Houtman: 'Geen heilige huisjes'
Jacques den Boer 11

Boeddhisme op Internet
Wanda Sluyter 15

ZWART OP WIT 19

KUNST: Ontdekking in Lumbini 20
Karel R. van Kooij

VAN IONIË TOT BODH-GAYA:
Langs een vrije baan: denken over de ordening van de wereld
Tonny Kurpershoek-Scherft 23

Tibetaanse traditie herleeft in India
Heleen Hoogervorst 29

BOEKEN: Buddhist thought, Light of Asia
Lotus Soetra, Living Buddha 32

TIJDSCHRIFTEN: Buddhistische Monatsblätter
Lotusblätter, Tricycle, Wissen und Wandel, Yāna 34

VAN HER EN DER: 33.000 boeddhisten in Nederland
Sociale betrokkenheid, BUN-voorzitter,
Europese leraren bijeen 36

AGENDA 38

GEDICHT: Bashō 40

OMSLAG: *Biddende vrouwen in de Shewedagon-pagode, Birma*

DE STICHTING VRIENDEN VAN HET BOEDDHISME, uitgever van dit blad, stelt zich ten doel bekendheid te geven aan het boeddhisme zonder voorkeur voor een bepaalde richting of stroming. De stichting stelt zich open voor iedereen die op enigerlei wijze belang stelt in het boeddhisme. Geregeld houdt de stichting thema-bijeenkomsten met de nadruk op het hedendaagse boeddhisme, in het bijzonder in de westerse samenleving.
Donateurs zijn van harte welkom. De minimum-donatie bedraagt f 45,- per jaar, waarin begrepen een abonnement op het *Kwartaalblad Boeddhisme*. Aanmelding bij het secretariaat van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme (zie hiernaast) of door overmaking van de donatie op de postgirorekening van de Stichting.

Ten geleide

Vrouwen

Een van de bijzondere dingen in het ontstaan van wat wij boeddhisme noemen, is het inzicht van de Boeddha dat de weg naar het doel van zijn leer, de verlichting, open is voor alle mensen, ongeacht sekse, klasse of kaste. De leer van de Boeddha had op vrouwen vanaf het begin een onmiskenbare aantrekkingskracht. Vrouwen traden in zijn tijd al toe tot de orde – hoewel zij overeenkomstig de sociale, patriarchale gebruiken van die tijd een treetje lager in de hiërarchie stonden dan de mannen. Maar voor de mogelijkheden tot verlichting maakte dat geen enkel verschil.

In dit nummer beschrijft de Duitse Vajramala die beginperiode aan de hand van gegevens uit de Pali-canon. De twee 'Liederen van de nonnen' die Tonny Kurpershoek voor deze gelegenheid uit het Pali heeft vertaald, laten zien dat ook vrouwen die allerminst als heiligen hadden geleefd, na een ommekeer in hun leven welzeker de verlichting konden bereiken.

In onze tijd en cultuur is de aantrekkingskracht van de leer van de Boeddha op vrouwen beslist niet minder. Zoals Wanda Sluyter schrijft hebben zij bij boeddhistische activiteiten geregeld de overhand op de mannen, tenminste in aantal. In andere opzichten is er nog een onevenwichtige situatie, die echter snel verbetert. Een duidelijk signaal is de recente vestiging van een belangrijk centrum van het *International Zen Institute of America* in Drenthe, dat door vrouwen wordt geleid en waar de oprichtster, Roshi Geshin Myoko Prabhasadharma, enkele maanden per jaar zal verblijven. De principiële openheid van het moderne boeddhisme voor vrouwen, in elk geval in het Westen, is wat de Boeddha moet hebben bedoeld.

In traditioneel boeddhistische landen ligt het soms anders. In Thailand, waar 94 procent van de bevolking als boeddhist te boek staat, wordt de stichting van een nonnenorde op formele gronden tegengehouden door de sangha van mannen. Het land is wel zo modern dat vrouwen het er niet bij laten zitten. Thailand kent een soort boeddhistische feministen. Hetgeen ons er opnieuw aan herinnert dat boeddhisme en samenleving niet los van elkaar staan.

Adreswijziging redactiesecretariaat per 1 januari a.s.:

Iemstukken 82, 9407 KN Assen.

Het adres voor abonnementen en advertenties blijft:

Postbus 336, 2910 AH Nieuwerkerk a/d IJssel.

De Boeddha en de vrouwen

door Vajramala

'Omdat het vrouwelijke geslacht zich nu, volgens de door de Volmaakte verkondigde leer, van het thuisleven in het thuisloze leven heeft begeven, zal de heilige levenswandel niet lang meer standhouden. Slechts vijfhonderd jaar zal de ware leer blijven bestaan.'

(Cullavagga 10,1,6)

Deze uitspraak van de Boeddha over de vestiging van de nonnenorde geeft voldoende aanleiding om de Verhevene de gewetensvraag te stellen: 'Zeg mij eens, hoezeer bent u eigenlijk op de vrouwen gesteld?'

Vajramala (Sabine Thielow) was jarenlang volgeling van Lama Govinda. Zij woont in de Mahakala Ashram in Überlingen (Duitsland), waar zij ook onderricht geeft.

Een beperkte tijd slechts leidde Siddhartha Gautama het leven van een kluizenaar en asceet. Voor en na zijn ontwaken leefde hij midden tussen de mensen, en daartoe behoorden bijzonder veel vrouwen. Deze speelden in zijn leven een belangrijke, veelal zelfs beslissende rol. Dit moeten we niet vergeten als we in de vroege teksten op heel verschillende, ja zelfs met elkaar in tegenspraak zijnde uiteenzettingen over de vrouw stoten: teksten die door de toenmalige door mannen gedomineerde sociale structuur zijn beïnvloed, vrouwonvriendelijke teksten die tot monniken zijn gericht en vandaag de dag veel tegenspraak ontmoeten.

De Boeddha dankt zijn menselijke geboorte aan een vrouw, zijn moeder Maya, en onder de hoede van een vrouw, zijn tante Mahapajati, groeit hij op, beschermd en verwend. Zijn tante karakteriseert hij later als de meest vooraanstaande van zijn vrouwelijke leerlingen, terwijl hij haar volgens de legende na zijn Verlichting in de Tushita-hemel laat opstijgen om daar de leer aan zijn moeder Maya te verkondigen. Als jongeling wint hij bij een krijgshaftige wedstrijd de mooie, intelligente en wilskrachtige Yasodhara als vrouw, die hij bij zijn vlucht uit het paleis achterlaat met haar pasgeboren zoon. Als hij voor de eerste keer na zijn verlichting in zijn vaderstad Kapilavastu terugkeert, vol vreugde begroet door de inwoners en ook door zijn familie, blijft Yasodhara in het paleis achter en weigert hem tegemoet te komen, mogelijkerwijs nog steeds in haar gevoelens

gekrenkt. De Boeddha, die anders nooit iemand uit eigen beweging opzoekt, maakt op deze gewoonte nu een uitzondering en bezoekt Yasodhara in haar vertrekken, vol begrip en zich moeite gevend om tot verzoening te komen. Meer nog, achteraf waardeert en eert hij haar liefde, doordat hij de toegesnelde vader vertelt hoe Yasodhara, ondanks alles, tegenover hem altijd loyaal gebleven is.

Beslissend

Op zijn weg in de thuisloze wereld spelen vrouwen een in letterlijke zin beslissende, hoewel niet helemaal vleiende, rol, in het bijzonder vrouwen uit Siddhartha's harem. Zij zijn het die in de nacht, als hij het paleis verlaat, slapend alle gewoonten en onaangenaamheden van het paleisleven tentoonspreiden en zo, zonder dit te weten, als vrouwelijke 'boden van de goden' zijn afkeer van de wereld versterken, die de ontmoeting met ouderdom, ziekte en dood eerder op zijn tochten in de omgeving van het paleis had opgeroepen.

Later is het opnieuw een vrouw die de door hongerascese verzwakte Siddhartha het leven teruggeeft door het aanbieden van een schaal melkrijst, en hem daarmee de kracht verleent om de laatste schreden tot de hoogste verlichting te doen. Dit is het begin van een lange traditie, waarin het vooral de vrouwen zijn die de monniken op hun ochtendlijke aalmoezengang spijzen aanreiken en op die wijze voor hen de grondslag scheppen voor een leven van afstand doen.

Het zijn echter niet alleen vrouwen die de Boeddha vooruithelpen en ondersteunen, maar ook zij die proberen hem te strikken en te compromitteren. Zo beweren Sundari en Cinca, na een nacht te hebben doorgebracht in het Jetavanabos, door de Boeddha zwanger te zijn geraakt; terwijl de mooie Magandiya, wier vader in de Boeddha de passende schoonzoon meende te hebben gevonden, maar door hem werd teruggewezen, als latere koningin van Kosambi hem, tezamen met zijn monniken, uit de stad laat verdrijven. Zulke verhalen tonen de Boeddha als een heel aantrekkelijke man, die beslist zinnelijke gevoelens in vrouwen kon oproepen.

Het merendeel van de vrouwen voelt zich door de persoonlijkheid en de geestelijke cultuur van de Boeddha aangetrokken. Zoals ook nu nog, was een belangrijk aantal van zijn volgelingen die toevlucht tot hem hebben genomen, van het vrouwelijke geslacht. Onder hen de rijke Visakha die de gemeenschap van de volgelingen, de sangha, aanzienlijke schenkingen toebedeelt. Zij bezoekt telkens opnieuw, rijk uitgedost en door een dienares begeleid, het klooster om zich op de hoogte te stellen van de behoeften van de monniken. Noch de Boeddha noch de monniken ergeren zich aan haar elegante verschijning, waarover iedereen in de stad spreekt. De manier waarop zij haar vrouwelijkheid toont is voor de Boeddha geen hindernis om haar meningen en raadgevingen bijzonder te waarderen en haar ideeën en voorstellen te aanvaarden. Evenals Jezus neemt de Boeddha vaak zonder aarzeling uitnodigingen van vrouwen aan, ook bijvoorbeeld van de beeldschone courtisane Ambapali. Hij voerde lange gesprekken met hen, zonder hun vrouw-zijn als hindernis voor het onderricht te beschouwen.

Vrouw-onvriendelijk

Wat moeten we dan denken van die uitingen van de Boeddha, waarin hij vrouwen aanduidt als onrein, onaangenaam ruikend, laf, gevaarlijk, ontrouw tegenover vrienden, boosaardig, opvliegend, vol gevaarlijk gif en sprekend met gespleten tong? Ook als het ons nu toch wel moeite kost om dergelijke uitspraken als authentieke woorden van de Boeddha te aanvaarden, moeten we anderzijds bekennen dat de Boeddha zijn medewezens in hun realiteit zag. Op niet minder ruwe wijze stelde hij de slechte eigenschappen van mannen aan de kaak. Daarom is het misschien meer bevorderlijk om te doen zoals de non Sona, die inzag dat de menselijke geest, in vrouwelijke of mannelijke gestalte, zijn eigen heel specifieke beperkingen moet kennen, om uiteindelijk tot bevrijding te komen. Het is opvallend hoe weinig uitingen van de Boeddha betrekking hebben op de man of de vrouw als zodanig. Hij spreekt er vrijwel uitsluitend over dat mensen de beperktheid van hun geest moeten doorzien en zich daarvan moeten bevrijden. En zonder onderscheid van geslacht of kaste werpt de Boeddha in zijn onderricht een helder licht op de geheel eigen situatie van het ogenblik van iedere

persoon afzonderlijk die hij ontmoet, opdat deze die situatie kan doorzien en opheffen.

Wanneer wij nu veel uitingen in de oude geschriften ervaren als vrouwvijandig, dan moeten we niet over het hoofd zien dat het eerder waarschuwingen zijn aan de monniken die tegenover hun eigen zwakten nog steeds onachtzaam zijn. Als Ananda met steeds meer aandrang de Boeddha vraagt hoe monniken zich in het bijzijn van vrouwen dienen te gedragen, krijgt hij als antwoord:

'Niet aankijken, Ananda.' – 'En wanneer we ze zien?' – 'Niet met hen spreken, Ananda.' – 'Maar wanneer ze met ons spreken?' – 'Op je hoede zijn, Ananda.'

Hier toont de Boeddha heel duidelijk aan, dat de visie op de ander bepaald is door de toestand van ons eigen bewustzijn.

Erkenning

Ook moeten we bij zulke negatief klinkende teksten niet vergeten dat de Boeddha de vaardigheden en verrichtingen van vrouwen geheel zonder voorbehoud erkent. Zo roemt hij Dhammadinna als 'pandita' (geleerde), als hij hoort welke treffende antwoorden ze haar toenmalige echtgenoot op zijn vragen over de dharma geeft, en hij voegt eraan toe dat hijzelf niet beter had kunnen antwoorden. Zo troost hij de ontgoochelde koning Pasenadi, die zich erover beklaagde dat zijn echtgenote Mallika hem 'slechts' een dochter had geschonken, met de verwijzing dat meisjes edele mannen opvoeden die de wereld beschermen.

Aangrijpend is ook de geschiedenis van Nakulamata, die haar doodzieke man zo doeltreffend maant en onderricht: 'Smartelijk sterft men als men vol zorgen is; afgekeurd heeft de Verhevene de zorgenvolle dood,' waarop Nakulapita verrassenderwijs gezond werd. De Boeddha noemt Nakulamata een van die vrouwelijke lekenvolgelingen (upasika's) die de 'shilas' (voorschriften van moraal en deugd) vervullen, innerlijke vrede van de geest hebben bereikt, die zowel in de leer als in de tucht een vaste grond hebben bereikt, houvast en troost hebben gevonden, die de twijfel en de onzekerheid zijn ontlopen en die voor de echtgenoot daardoor een zorgzame, op zijn welzijn bedachte, waarschuwende en onderwijzende vrouw kunnen zijn. Hier doorbreekt de Boeddha het in die tijd heersende rollenpatroon en richt de blik op het wezenlijke in de relatie tussen man en vrouw: elkaar ondersteunen bij alles wat heilzaam is.

Opmerkelijk is ook dat tot 'de top van de volgelingen', volgens de Boeddha vanwege hun bijzondere verwezenlijkingen 54 mannen én 23 vrouwen behoren, die het doel van het heil, het nirvana, hebben bereikt. Een aanzienlijk quotum aan vrouwen in de toenmaals door mannen gedomineerde wereld. Daarbij worden de nonnen in het oog lopende kundigheden toegekend: wijsheid (bij Khema), magische vaardigheden (bij Uppalavanna) en spreekvaardige begaafdheid (bij Dhammadinna), wilskracht (bij Sona), de gave tot snel opnemen (bij Bhadda Kundalakesa), behoeftevoosheid (bij Kisa Gotami). En zelfs onder de 'upasikas' (vrouwelijke lekenvolgelingen) zijn er, bij wie niet alleen vrouwelijke deugden als goedheid en medegevoel, vertrouwen en trouw op de voorgrond treden, maar ook grote wijsheid (zoals bij Uttara, de gebochelde) en diepe verzonkenheid (bij Uttara, moeder van Nanda).

Ananda

Dat de vrouwen de toegang tot de orde van de Boeddha danken aan de tussenkomst van de zachtaardige en meevoelende Ananda, die net zo lang met de Boeddha onderhandelt totdat deze erin toestemt vrouwen in de orde op te nemen, heeft ons, vrouwen in de twintigste eeuw, die tot op heden wereldwijd voor de erkenning en de toepassing van onze rechten strijden, verontrust. Was het misschien het inzicht in de werkelijkheid, dat bij de Verlichte nog enigszins vertroebeld werd door de in het toenmalige India heersende sociale betrekkingen? Ontbrak het hem misschien toch aan onpartijdigheid, aan een juiste blik op de toekomst, aan meegevoel?

De teksten noemen Mahapajapati, zijn pleegmoeder en een zuster van zijn moeder Maya, als degene die het verzoek doet om met vijfhonderd adellijke vrouwen in de sangha te mogen worden opgenomen en dit doel met steun van Ananda dan ook bereikt. De Boeddha wees in eerste instantie haar verzoek niet af vanwege het gebrek aan geschiktheid van die vrouwen om de weg

Nettie

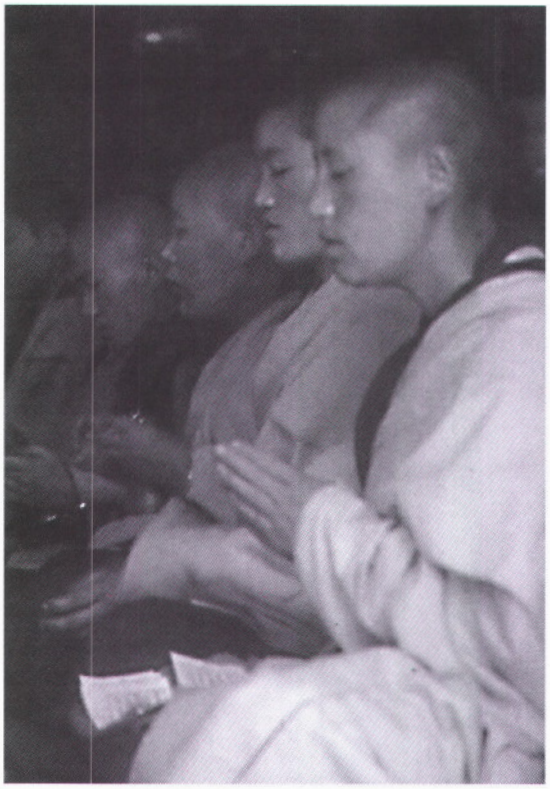

Biddende nonnen in het Geden Chöling klooster, Tibet

naar de bevrijding te gaan, maar het motief voor zijn afwijzing was de zorg om het voortbestaan van de sangha, die hij door het toetreden van vrouwen in gevaar gebracht ziet.

De acht regels waaraan deze vrouwen zich moesten onderwerpen om in de orde opgenomen te worden, bracht de eenmaal gewijde vrouwen als individuen – en de bhikshuni-orde als geheel – niet alleen in een staat van onderworpenheid aan de monniken, maar ook in een toestand van afhankelijkheid. Wat mag deze vrouwen, met name Mahapajati die voor hen allen sprak, ertoe hebben bewogen deze door ons nu als vernederend ervaren voorwaarden te aanvaarden?

Zeker is dat Mahapajapati als 'rani' van een vorstendom het niet gewend was om zich aan mannen te onderwerpen. Het aanvaarden van deze voorwaarden belicht naar mijn mening op heel verhelderende wijze hun motivatie. Het ging hen bij hun verlangen zeker niet om het behoren tot een sociale structuur die nu eenmaal een sangha ook is, en waarin de rol en status van ieder lid is vastgesteld. Wij voelen ons vandaag de dag door sociale rollen ingekapseld en streven naar de bevrijding van elke rollenfixatie.

Maar betekent voor ons nu de vrijheid van een bepaalde rol in wezen niet de mogelijkheid om elke gewenste rol te mogen spelen? Hoe vaak verruilen mensen hun wereldlijke rol alleen in tegen die binnen de religieuze gemeenschap. Op de weg van de Boeddha gaat het er echter om, helemaal geen rol meer te willen spelen. Dan kan men elke rol aanvaarden, ook de rol van de dienaar/dienares, terwijl toch al elke rol moet worden overwonnen als men vrij wil worden. De status in de sangha was voor deze vrouwen rond Mahapajapati onbetekenend, want ze konden slechts een weg gaan die voor vrouwen zowel als voor mannen tot volkomen bevrijding leidt.

Uit: *Lotusblätter*, 3/96. Vertaling: Dirk Bakkes

Jiyu-Kennett overleden

De zenmeester P. Jiyu-Kennett, hoofd van de Orde van Boeddhistische Contemplatieven, is op 6 november jl. overleden in de door haar gestichte Shasta Abdij (Californië). Zij werd in 1924 geboren in Engeland, bestudeerde de Theravada-traditie en Rinzai-zen en begon in 1962 haar opleiding tot priester in het Verre Oosten. Zij is gewijd in de Chinees-boeddhistische sangha in Maleisië. Later zette zij haar training voort in de Soto-zentempel Dai Hon Zen Soji-ji in Japan. Op verzoek van haar leraar, Koho Keido Chisan Zenji, ging zij in 1969 naar de Verenigde Staten om Soto-zentraining te geven. Zij stichtte vele tempels en meditatiegroepen, ook in Canada en Engeland, alsmede de Orde van Boeddhistische Contemplatieven. Na een ernstige ziekte in 1976 schreef zij het boek *How to grow a lotus blossom, or How a Zen Buddhist prepares for death.*

Meester Jiyu-Kennet is als hoofd van de orde opgevolgd door de eerw. Daizui MacPhillamy. Tot abt van de Shasta Abdij werd in haar plaats benoemd de eerw. Ekō Little.

Zusters in de Dharma

When one's mind is well concentrated and wisdom never fails, does the fact of being a woman make any difference?

Uitspraak van een non aan Mara; citaat uit de Therigatha.

Wanda Sluyter

Er zijn vele eeuwen verstreken sinds het moment dat Boeddha's tante Mahapajapati toestemming vroeg om toevlucht te nemen en daarmee een vrouwelijke tak binnen het boeddhisme stichtte. Het verhaal is maar al te zeer bekend dat de Boeddha aanvankelijk niet al te gelukkig scheen te zijn met het verzoek. Mahapajapati werd tot drie keer toe afgewezen en daarna deed de Boeddha de uitspraak dat, nu ook aan vrouwen was toegestaan het pad te volgen van 'zij die hun huis verlaten hebben om de weg tot verlichting te gaan', de dharma slechts 500 jaar zou bestaan in plaats van de oorspronkelijke 1000 jaar. Inmiddels zijn we ruim 2500 jaar verder en kent de boeddhistische leer een almaar groter wordende groep beoefenaars, waaronder vele vrouwen.

Dit is echter niet altijd zo geweest. De eerste vijf eeuwen, globaal gelijkvallend met het vroege Indiase boeddhisme, was er sprake van een bloeiende vrouwelijke sangha. Verhalen en gedichten van de eerste nonnen en hun orde zijn opgetekend in de Therigatha, dat een onderdeel vormt van de canon van het Theravada boeddhisme. In die verhalen staat het verzaken aan de wereld centraal. Het spirituele pad volgen betekende vrijwel automatisch uit de sociale rangorde stappen en een radicaal andere weg inslaan. Voor mannen was dit al een grote stap, voor vrouwen is dit nog moeilijker geweest, getuige de ervaringen die zijn opgetekend.

Familiebanden en verplichtingen golden sterker voor vrouwen dan voor mannen. De monastieke code was voor vrouwen en mannen gelijk. Toch waren er verschillen. Het belangrijkste verschil lag in het feit dat nonnen acht extra regels opgelegd kregen bij hun ordinatie. Een van die regels was dat het aan nonnen niet toegestaan was om een monnik terecht te wijzen. Een van de subtiele gevolgen hiervan was weer dat er veel minder vrouwelijke dan mannelijke leraren waren. En leraren trokken (en trekken nog steeds) veel leken met veel donaties. De economische steun die nonnen en hun kloosters en ordes kregen was daardoor aanzienlijk minder.

Na een aanvankelijke bloeitijd van de vrouwelijke tak van de sangha, breken de eeuwen aan waarin er relatief weinig gebeurt. De nonnenorde leidt een sluimerend bestaan en verhalen van grote vrouwelijke leraren zijn zeldzaam. Dit heeft alles te maken met de ontwikkeling van het Mahayana boeddhisme. Was ten tijde van Boeddha's leven en de eerste periode na zijn dood de positie van vrouwen niet echt een controversieel item, ruim vijf eeuwen later wordt het dat wel.

Mythisch

Het 'kamp' van boeddhisten valt dan uiteen in een groep die beargumenteert dat vrouwen in staat zijn een hoge vorm van spirituele ontwikkeling te bereiken en een die dit juist ten stelligste ontkent. Bronnenmateriaal uit die periode staat nauwelijks een constructie toe van de sociale geschiedenis. Het zijn eerder verhalen met een mythisch karakter. Vrouwspersonen die erin voorkomen zijn eerder karakters met een allegorische boodschap dan mensen van vlees en bloed. Toch duiken een aantal namen van bewonderenswaardige vrouwen op. Uit de Therigatha komen de namen Kisa-Gotami, Khema en Soma naar voren. Een van de meest bekende vrouwen uit het Mahayana-tijdperk is koningin Shrimala. In de soetra die verhaalt over haar leven, de Sri-

maladevi, wordt ze soms beschreven als een vrouwelijke Boeddha.

Nog later, in het Vajrayana of tantrisch boeddhisme, wordt er expliciet een rol ingeruimd voor vrouwen en het vrouwelijke bij de beoefening van de dharma. In het Vajrayana waren er eveneens mogelijkheden voor vrouwen om non te worden maar waren de sociale omstandigheden in vrouwenkloosters een stuk slechter dan in kloosters waar monniken verbleven. Er was echter nog een andere optie: een vrouw kon ook yogini of tantrika worden. Yogini's waren niet noodzakelijkerwijs celibataire en leefden bovendien niet per se in kloosters. De bekendste vrouw uit deze Tibetaanse periode van het boeddhisme was Yeshe Tsogyel, die vaak in één adem wordt genoemd met haar guru/metgezel Padmasambhava.

De Thaise bhikkhuni Voramai Kabilsingh overhandigt een Boeddha-beeld aan plaatselijke vrouwen op de 4e Sakhyadhita-conferentie in Leh, Ladakh.
Foto uit Nibwa, Newsletter on International Buddhist Women's Activities, Bangkok.

Nu het boeddhisme naar het Westen gekomen is, is een nieuw tijdperk aangebroken. Niet alleen voor de dharma in het algemeen, ook voor de vrouwen die haar beoefenen. In het Oosten vindt een herwaardering plaats van de rol en positie van vrouwen. Weliswaar zijn de sociale omstandigheden van nonnen nog altijd een stuk slechter dan die van monniken, maar er zijn duidelijk tekenen dat er veranderingen op komst zijn, niet in de laatste plaats vanwege de groei in het Westen. Op dit moment wordt onderzocht in hoeverre het mogelijk is zogeheten uitgestorven vrouwelijke 'lineages' weer op te zetten. Dit geldt met name voor de Theravada-lijn. In het Westen is het percentage vrouwen dat deelneemt aan retraites, meditatiegroepen en andere boeddhistische activiteiten hoog. Vaak zijn er meer vrouwen dan mannen aanwezig in een centrum. Dit wil echter niet zeggen dat dit ook geldt voor de 'hogere' posities binnen een bepaalde groep. Nog steeds zijn er weinig vrouwelijke leraren en zitten niet veel vrouwen in het bestuur van boeddhistische organisaties. De tekenen zijn echter hoopvol. Er is een grote aandacht voor het thema 'vrouwen en boeddhisme', gezien de vele boeken die over dit onderwerp verschijnen. Overal schieten boeddhistische vrouwengroepen als paddestoelen uit de grond. Op internationaal niveau is het netwerk Sakyadhita opgericht, dat ijvert voor de rol van vrouwen in het boeddhisme. In Nederland bestaat er sinds 1993 het Netwerk Vrouwen en Boeddhisme, dat aangesloten is bij Sakyadhita. De folder van het netwerk geeft aan dat het tot doel heeft vrouwen met elkaar in contact te brengen die belangstelling hebben voor thema's rond vrouwen en boeddhisme, het uitwisselen van ervaringen van vrouwen uit verschillende boeddhistische stromingen en het deelnemen van vrouwen aan de ontwikkeling van boeddhisme in het Westen. De eerste twee worden onder andere gerealiseerd in de twee studiegroepen die inmiddels draaien en door middel van een landelijke contactdag. Tijdens de laatste contactdag, die begin november werd gehouden, bleek wederom dat er behoefte blijft bestaan aan een overkoepelend orgaan dat specifiek het licht laat schijnen op 'de vrouw in het boeddhisme'. Tegelijkertijd gaf degene die de lezing verzorgde aan dat uiteindelijk de 'vorm' er niet toe doet. Uiteindelijk draait het om de 'awareness' van het hier en nu.

THERI-GATHA

Verzen van Nonnen

Vertaling Tonny Kurpershoek-Scherft

Misleid door mijn schoonheid van huid en
gestalte, door mijn voorspoed en faam,
Vertrouwend op mijn jeugd, op anderen
neerziend,
Verbleef ik, dit lichaam rijkelijk getooid en
versierd,
Vol dwaze praat, in een huis van plezier, als
een jager die zijn valstrik uitzet.
Omhangen met juwelen, met vertoon van veel
wat verborgen dient te blijven,
Begaf ik mij in velerlei bedrog, met velen de
spot drijvend.
Nu ga ik op bedeltocht voor voedsel,
kaalgeschoren, bedekt met een habijt,
Gezeten aan de voet van een boom, vrij van
berekenend denken.
Alle banden verbroken, zowel van goddelijke
als menselijke aard,
Van alle smetten ontdaan, ben ik koel
geworden, bevrijd.

Vimala, een vroegere courtisane (verzen 72-76)

Tien kinderen heb ik gedragen in dit
conglomeraat van mijn lichaam.
Toen, verzwakt, versleten, ontmoette ik een non.
Zij onderwees mij de Leer, de
persoonscomponenten, de sferen, de
elementen.
En nadat ik de Leer had vernomen, ben ik,
Kaalgeschoren, in de thuisloosheid gegaan.
Door mijn training verhelderde het Goddelijk
Oog.
Mijn vroegere woningen weet ik, waar eertijds
door mij is geleefd.
Ik ontdeed mij van tekenen, van elk attribuut,
in kalmte, goed geconcentreerd.
In énen bevrijdde ik mij door onthechting,
vond vrede.
Met kennis van het vijftal
persoonscomponenten,
Heb ik deze met wortel en al gans uitgeroeid.
Dankzij standvastigheid los van alle verlangen,
Is er voor mij geen wedergeboorte meer.

Sona (verzen 102-106)

De *Therīgāthā* is een deel van de Pali-canon en telt 522 verzen. die worden toegeschreven aan de *therīs*, boeddhistische nonnen. Zij vertellen waarom zij tot de orde zijn toegetreden en beschrijven hun bezigheden, hun gedachten en gevoelens, voor en na hun overgang naar het religieuze leven, schrijft prof.dr. Ria Kloppenborg in *Female stereotypes in early Buddhisme: The women of the Therīgāthā*. Leiden: Brill, 1995.
Een korte uiteenzetting over de positie van vrouwen ten tijde van de Boeddha is ook te vinden in dr. Tonny Kurpershoeks boek *Monniken en leken; teksten van het vroege boeddhisme*. Assen: Van Gorcum, 1990.

Op de zolder van het zalencomplex Amicitia aan het Westeinde in Den Haag zaten op sommige avonden in de jaren zeventig zenbeoefenaren op hun kussen of bankje, oog in oog met Nora Houtman-de Graaf uit Bilthoven, een slanke oudere dame die, heel rustig, met verzorgde stem haar eerste leerlingen begeleidde. Nora is nu een begrip in de Nederlandse zenwereld. Van de Vietnamese zenmeester Thich Nhat Hanh ontving zij in oktober 1992 de wijding als dharmacharya, lerares in de leer van de Boeddha. Maar of ze zich boeddhiste moet noemen? Ze aarzelt.

Geen enkel heilig huisje ook niet *zen*

INTERVIEW MET
NORA HOUTMAN-DE GRAAF

DOOR JACQUES DEN BOER

'Ik heb mezelf niet officieel tot boeddhist verklaard. Dat komt omdat ik nog steeds, al loop ik nu tegen de tachtig, godsdankbaar ben dat het leven mij in de gelegenheid heeft gesteld, zonder heilig huis op te groeien. Mijn ouders lieten ons naar de zondagschool en de catechisatie gaan, hoewel ze zelf niet kerkelijk waren. Zo leerden wij kinderen tenminste de bijbelse verhalen kennen die in onze cultuur vaak opduiken. Ik wil graag open blijven voor de verschillende wijzen waarop de religiositeit van de mens een bedding heeft gevonden.

Dat is wel een beetje lastig. Ik voel me heel gauw thuis bij diverse stromingen. Het jodendom is me echt tot in het hart gegaan. De soefibeweging, die in de islam wortelt, doet mij ook heel veel. Rumi bijvoorbeeld. Als ik ergens een aanhaling van hem lees, krijg ik ribbeltjes over mijn rug, van mijn kruin tot mijn tenen. Dan denk ik: ja, het is toch overal te vinden.

In feite willen alle religieuze stromingen aantonen dat de mens in wezen de Ene mens is. Als je loslaat, als je je bril afzet – de jouwe is anders dan de mijne -, alles wat de buitenkant is, zelfs het karakter, en je vraagt dan: wat ís daar in diegene die tegenover me zit?, dan is het enige dat ik kan zeggen: daarin huist *de* mens. De Boeddha sprak over anatta, dat wij vertalen met 'geen zelf'. Maar dat betekent voor mij niet dat er niets *is* als de skandha's zijn afgevallen. Nee, dan kom je bij de kern waar de mensen in wezen allemaal *zijn*. Een christen denkt dan misschien aan de Heilige Geest.

Ik gebruik graag het woord spiritualiteit. Mijn hang naar het boeddhisme is daar een onderdeel van. Mijn belangstelling voor spiritualiteit dateert uit de tijd dat ik zes, zeven jaar was. Toen zat ik achter deze stoel (ze legt haar linkerhand op de armleuning van een zware, ouderwetse, met zwartwitte wollen stof beklede fauteuil), verbor-

gen voor mijn moeder die praatte met haar vriendin, voor ons tante Tine. Die was antroposofe en mijn moeder en zij spraken over wat ik nu noem spirituele dingen. Ik zat met mijn oren wijd open en snapte er niets van en toch vond ik het uiterst boeiend, boeiender dan alles wat ik ooit hoorde. Misschien heb ik daar voor het eerst iets van het boeddhisme begrepen.

Later, op de kweekschool, was het precies zo. Ik had er een vriendin die nogal thuis was in spirituele zaken. Daar luisterde ik naar alsof ik de mooiste verhalen van de wereld te horen kreeg, terwijl het voor veel anderen eigenlijk maar een saaie boel is.

Mijn vader kwam uit een goed-rooms gezin. Hij was op z'n zeventiende welbewust uit de kerk gestapt omdat hij vond dat theorie en praktijk niet met elkaar klopten. We woonden in Schiedam en mijn vader was lid van de SDAP. Hij was vreselijk kwaad op de rijke mensen van 'de drank', de jeneverstokerijen, die hun arbeiders voor een deel uitbetaalden in sterke drank. Op die manier bonden ze hen aan het bedrijf, maar ze maakten hen tegelijk tot verslaafden, eigenlijk misdadig. Die herinnering heeft me mijn hele leven begeleid.

Ik was in die tijd bij de NBAS, de 'blauwe' jeugdvereniging, de drankbestrijders. In ons blazoen stond: 'Wij voelen ons persoonlijk verantwoordelijk voor de samenleving'. Elke daad die je pleegt, heeft repercussies voor je medemens. Als je die ziet als *de* mens, dan komt het dichtbij wat ik zo-even zei.

Toen ik negentien was, had ik een vriendje die zei: 'Ik ga naar het zomerkamp van Krishnamurti. Ga je mee?' Die naam hoorde ik toen voor het eerst. En hij heeft me nooit meer losgelaten. Na zijn eerste voordracht daar in Ommen ben ik de grote tent uitgelopen en ik had maar één zin in mijn hoofd: 'Nu hoef ik nooit meer naar een voordracht te luisteren. Nu moet ik het gaan *doen*.'

Je bent in het begin van je leven als volwassene, het was 1936. Ik heb hem nog twee zomers daar gehoord. Het is wel frappant dat toen al in me doordrong: je kunt dit op honderdduizend manieren zeggen, maar je schiet er niks mee op als je niet *doet*, als je niet in je handelingen de dingen verwerkelijkt die je meent begrepen te hebben.

Het gaat erom: je los te maken van alle sluiers die om je heen geknoopt zitten. Niet alleen vriendelijke, zachte sluiers. Krishnamurti kon je keihard confronteren met je inconsequenties. Hij schopte tegen alles aan. Dat was mij soms te agressief, maar goed, mensen zitten soms zo verknoopt in hun vooroordelen dat ze anders niet wakker worden. Ik had bijvoorbeeld een geweldige hekel aan mensen die op de VVD stemden. Dat is een voor de hand liggend vooroordeel, waar je absoluut niets op mag baseren. Geen enkel heilig huisje – zo zou je Krishnamurti kunnen samenvatten.

Mijn leven nam daarna een wending waardoor hij wel naar de achtergrond schoof. In Ommen had ik Maarten ontmoet, we zijn naar Indonesië gegaan, waar vader en moeder Houtman een baan voor hem hadden gevonden. Zijn eerste acht levensjaren had Maarten doorgebracht op een plantage op Java. Als hij met de Javaanse jongetjes uit de kampong had gespeeld, gingen ze zitten kijken naar het langer worden van de schaduwen. Welk westers kind doet dat?

In Indië heb ik een zoontje gekregen met wie ik in het Japanse interneringskamp heb gezeten. Hij was zes toen we eruit kwamen. Het is een gruwel geweest. Ik ben ontzettend dankbaar dat ik geen wraakgevoelens heb en de Japanner kan zien als een gewoon mens. Als er zo'n kerel stond te schreeuwen voor mijn neus en begon te boksen, dan moest ik altijd denken: 'Ach jongen, je bent net zo goed slachtoffer van dit systeem als ik.'

Dat was niet zozeer het Japanse systeem, maar het systeem dat we met z'n allen maken: dat wat we als mens zijn – egoïst, op zijn minst egocentrisch, ons identificeren met de buitenkant -, en wat geworden is tot een systeem waar we allemaal in gelóven. Dat is toch gebaseerd op fout zien wat een mens eigenlijk is. Bijvoorbeeld het idee dat je ergens een heel volk kan laten verhongeren en dat dat niet op jou zou terugslaan, die gedachte hebben we allemaal in het Westen. Dat is toch ondenkbaar! Je plaatst jezelf zo búiten de mensheid, die één is. Dat is niet iets waarin ik alleen maar geloof, een ideaal

of zoiets, maar wat ik echt beleéf. De mens is aan de ene kant een ontzettend gevaarlijk verschijnsel hier op aarde, aan de andere kant een wonder van verwondering en bewondering, een wezen dat wat hij niet begrijpt en ook nooit begrijpen zal, wél gewaar kan zijn.

In 1946 kwamen we terug in Nederland, mijn man die in een mannenkamp had gezeten, mijn zoontje en ik. Een jaar later is mijn dochter geboren. Het was een moeilijke tijd. We hadden weinig geld. Ik had altijd wel contacten met mensen die zich tot spiritualiteit aangetrokken voelden. Bijvoorbeeld de dirigent van het dilettantenorkestje waarin ik viool speelde, een antroposoof, maar een onafhankelijk denkend man, niet precies volgens de boeken van Rudolf Steiner.

Een vriendin maakte ons in 1953 attent op een bijeenkomst in de Internationale School voor Wijsbegeerte in Amersfoort, waar Graf Dürckheim zou spreken. We hadden nog nooit van hem gehoord. Dat was een eyeopener. Hij sprak tweeëneenhalve dag over 'de stilte', daar hebben we later wel om gelachen. Maar hij legde het *doen* op een praktische manier uit. Daarin liet Krishnamurti je wel in de kou staan.

Dürckheim was een echte zen-man. Hij kwam uit een adellijk geslacht en had zijn hele familie op de achterste benen gezet door geen officier te willen worden, niet de held van het slagveld te willen zijn in de Eerste Wereldoorlog. Hij is naar Japan gegaan en de zenweg gaan beoefenen op verschillende manieren, o.a. door zitten en boogschieten. Dat heeft zijn hele leven totaal veranderd. Hij kon er schitterend over vertellen. Als je met zo iemand in contact komt, kan het bijna niet anders dan dat hij in jou ook fundamenteel dingen aanraakt.

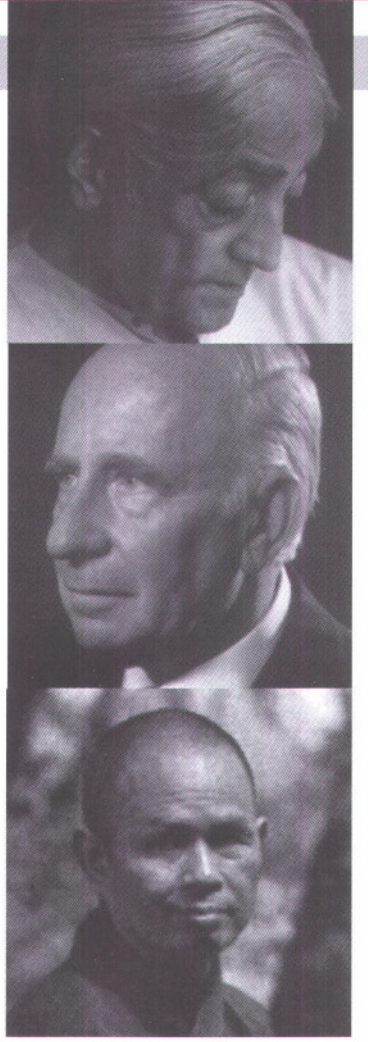

van boven naar beneden: Krishnamurti, Dürckheim, Thich Nhat Hahn

Wij zijn geregeld naar Dürckheim in Duitsland gegaan, vooral Maarten, en begin jaren zestig zijn we op zijn voorstel in Nederland groepen gaan leiden. Dat is ongelooflijk leerzaam geweest. Wij kregen de beste ondersteuning die je kon wensen, van Dürckheim. Wij kwamen in die tijd vaak bijeen op het landgoed van de familie Vos in Putten. Behalve stille meditatie deden we bewustwordingsoefeningen. Soms legden mensen hun problemen voor, waarover dan werd gesproken. Wij leerden enorm veel van de mensen die zich moeilijk konden concentreren en niet goed konden observeren.

Als je zen gaat praktiseren ga je op een zeker moment vragen: waar komt dat eigenlijk vandaan? Toen werd me gelukkig niet meteen Bodhidharma aangedragen, de eerste zenpatriarch in China, maar de Boeddha – die is het begin: zen is ch'an, is dhyana, is een schrede van het Achtvoudige Pad. Ik ben nogal een studiemens en ik was vreselijk nieuwsgierig naar wat de Boeddha precies heeft gezegd, althans hoe het in de soetra's staat. Ik wilde van alles leren kennen. Als er in de omgeving, meestal in Duitsland, iets te beleven was, bijvoorbeeld een roshi uit Japan of Amerika, dan ging ik erheen.

Wat mij altijd het meest door elkaar schudde als ik over de Boeddha liep na te denken, was het feit dat hij die totale verlichting had en zag dat alles niet anders kón zijn, en dat hij toch veertig jaar lang op zijn blote voeten door India scharrelde om dat aan de mensen te vertellen. Die bodhisattva-kant van de Boeddha heeft me zó ontroerd. En dat hij het vertelde op zo'n manier dat niet alleen geleerde mensen hem konden volgen, maar ook een moeder met een gestorven kindje hem kon begrijpen.

Zover komen, streven naar de verlichting, en

tegelijk weten dat je er niet komt door het te willen bereiken – ik zou graag willen dat ik zó kon leven dat het op een gegeven moment als een rijpe vrucht van de boom valt. Maar in feite kan ik niet meer doen dan leven. Ik kan niet eens góed leven. Ik kan zeggen: metta, karuna, dat is allemaal heel belangrijk. Of mudita, blijdschap met een ander, zelfs dat is wis en waarachtig moeilijk. Als jij net een kind verloren hebt en je buurvrouw krijgt een baby en is daar zo gelukkig mee, kun je dan blij zijn met haar?

Begin jaren tachtig heb ik Thich Nhat Hanh ontmoet. Ik was erg onder de indruk van de Vietnamese oorlog en wat de Amerikanen daar uithaalden. Dat de Vietnamezen net zulke smerige dingen deden, heb ik pas later begrepen. Ik sloot me aan bij het Comité voor hulp aan Vietnamese weeskinderen en het Comité Nederland-Vietnam en probeerde centjes te verdienen voor praktische hulpverlening. Zo kreeg ik het boekje *Het gras wordt groener* van Thich Nhat Hanh in handen.

Dat bleek geen bla-bla-bla te zijn van een politieke vredesactivist, maar heel belangrijk. Ik heb al mijn leerlingen verplícht dat boekje te kopen. Ik dacht: 'Mijn hemel, wat moet dit een bijzondere man zijn! Wat heeft hij daar op een oorspronkelijke, eigen en praktische wijze het boeddhisme voor anderen opengelegd. Nico Tydeman heeft hem met enorm veel moeite naar de Kosmos in Amsterdam kunnen uitnodigen. Toen hij daar eindelijk kwam spreken, zat ik er met rode oortjes van schaamte: er waren maar vijftien mensen!

Maar ik kan nog bijna elk woord vertellen dat daar is gezegd. Het heeft een indruk op me gemaakt als de eerste voordracht van Krishnamurti. Minder door zijn woorden dan door wat hij uitstraalde.

Er was een meisje van wie de moeder net was gestorven. Hij vroeg haar naast hem te komen zitten. Toen heeft hij een prachtige verhandeling gehouden. 'Kijk eens naar de lijnen in je hand. Waar komen die vandaan? Die hand is uit je moeder geboren. Je hebt je moeder altijd bij je, en je vader, en je voorgeslacht, en de hele mensheid.' Wij zíjn allemaal die ene mensheid, een wonderlijke verschijning in dit goed geordende heelal.

Daarna ben ik geregeld naar Plum Village in Frankrijk gegaan, het centrum dat hij in 1982 heeft gesticht. Op zijn verzoek ben ik daar toegetreden tot de door hem gestichte Tiêp Hiên-orde. Met heel grote aarzeling. Uiteindelijk dacht ik: 'Hou nou toch eens op dat zelf te willen regelen. Thay vraagt het. Het komt uit goede bron, dus doe dat nu maar.'

Ja, en vier jaar geleden ben ik officieel dharmacarya geworden, lerares in de dharma. Dat is natuurlijk een veel te arrogant woord voor mij. Bij Thay betekent het zoiets als: jij hebt er in ieder geval zoveel van begrepen dat je er wel wat over verder kunt vertellen, over wat je zelf verwerkt meent te hebben. En niet babbelen over dingen die je alleen vaag hebt gehoord.

Wat mij ook heel sterk aanspreekt, is zijn openheid: mijn waarheid van vandaag hoeft niet mijn waarheid van morgen te zijn, mijn waarheid van vandaag hoeft niet jouw waarheid van vandaag te zijn. Het kan evengoed allemáál waarheid zijn – als zodanig worden beleefd. Geen heilige huisjes, ook zen niet.'

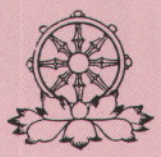

Open Huis
zaterdag 11 januari
13.00 - 18.00 uur

Proeflessen nieuwe cursussen
- Tibetaans Boeddhisme & meditatie
- Kum Nye meditatieve Tibetaanse bewegingsoefeningen
- Vaardig Handelen, werk als bron van inspiratie en ontwikkeling
- Ruimte, Tijd & Kennis, een nieuwe visie op de werkelijkheid

Mantra zingen
Werk/studie-projecten, unieke mogelijkheden om meditatie en spiritualiteit te leren verbinden met de dagelijise bezigheden.
Toegang vrij. Vraag het uitgebreide programma.

Nyingma Centrum
Reguliersgracht 25, Amsterdam
tel. 020 6205207

Wat kan een boeddhist met Internet?

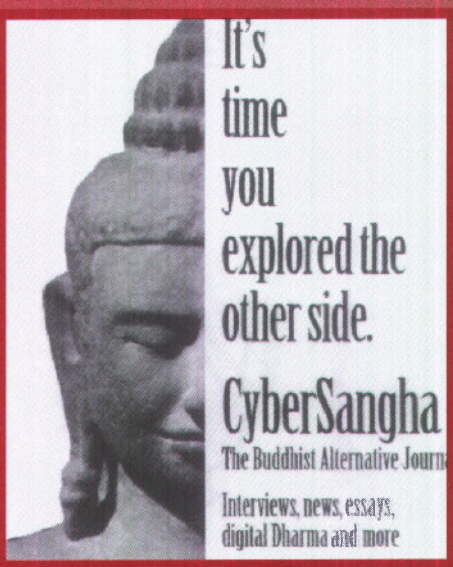

Wanda Sluyter

INTERNET. EEN GEVLEUGELD woord, deze dagen. Je kunt geen krant of tijdschrift openslaan of de elektronische snelweg duikt op. De geschiedenis van Internet begon in de jaren '60 (zie pag. 16-17). Wat is er te vinden op het World Wide Web over boeddhisme – of eigenlijk, wat is er níet te vinden?

Van meditatie-instructie tot bestellen van kussentjes, van een afbeelding van de Dalai Lama tot het Hart-Soetra en van instant-koans tot het adres van de dichtstbijzijnde meditatiegroep in de eigen stad, met een beetje zoeken kun je het allemaal vinden op het Net.

Een populair zoekprogramma is Yahoo. Het geeft de treffers meteen in rubrieken weer. Bij het trefwoord 'Buddhism' is er een onderverdeling in de rubrieken Art, Companies, Magazines, Mahayana, Nichiren, Organizations, Teachings and Soetras, Theravada, Tibetan, Zen. Niet direct de meest voor de hand liggende onderverdeling. Maar dat is een kenmerk van Internet: de logica is soms ver te zoeken. Het is een organisch geheel van zich uitdijende stelsels, waar tienduizenden mensen over de hele wereld individueel voortdurend stukjes aan breien.

Aan de rubrieksindeling van Yahoo is te merken dat Internet van oorsprong een Amerikaans georiënteerde zaak is: het aandeel zen/Japans boeddhisme is relatief groot. Zen-beoefenaars komen op Internet goed aan hun trekken.

De rubrieken zelf geven ieder weer een groot aantal doorklikjes. *Art* toont bijvoorbeeld een verwijzing naar de Lotus Buddhist Art Gallery, een hele verzameling fraaie afbeeldingen van thangka's, bodhisattva's, leraren en boeddhistische attributen. In *Companies* kun je via Klang & Stille meditatie-artikelen en kimono's per postorder kopen, via Daka's Buddhist Astrology je horoscoop laten trekken of via Zen Buddhist Video beeldmateriaal te bestellen. Bij de tijdschriften *(Magazines)* zijn vooral *Buddhist Door* en het *Journal of Buddhist Ethics* zeer lezenswaardig.

De rubriek *Mahayana* geeft een onderverdeling in Organizations, Pure Land (Shin Buddhism) en Tibetan Buddhism, die op hun beurt weer specifiekere boeddhistische groeperingen laten zien. *Nichiren* gaat uitsluitend over het Nichiren Shonin- boeddhisme, een Japanse stroming die veel aanhang in de Verenigde Staten heeft. *Organisations* is een algemener overzicht van boeddhistische groeperingen. Het Buddhist Aids Network en een aantal lokale dharmagroepen hebben hier een plek gevonden.

Voor een biografie van de zesde zenpatriarch Hui Neng moet je in de rubriek *Teachings and Soetras* zijn. Er zijn trouwens betere beginpunten voor een lijst met alle boeddhistische geschriften op het net, maar daarover meer in een volgend artikel. Bij Access to Insight is een prima inleiding in de Theravada-traditie te vinden. Er is een

uitgebreid bronnenapparaat met o.a. teksten uit de Pali-canon. De rubrieken *Tibetan* en *Zen* geven toegang tot veel specifieke informatie over deze boeddhistische richtingen.

Een van de meest informatieve plekken die via het zoekprogramma Yahoo is te vinden, staat echter niet onder een rubriek, maar in de lijst met losse verwijzingen onder de rubrieken. Dit is het *Buddha-Net* . De ondertitel Buddhist Information Network spreekt voor zichzelf. Buddha-Net is een prima uitgangspunt voor de beginnende boeddhistische Internetgebruiker.

Behalve de zoekprogramma's zijn er ook andere methoden om te vinden wat je weten wilt. Door tips uit te wisselen met andere Internetgebruikers, door het lezen van tijdschriften waarin adressen worden genoemd, maar vooral door gewoon achter de pc te zitten en door te klikken. Op deze manier kwam ikzelf op Voicenet terecht. De informatie is net als bij Yahoo rubrieksgericht aangelegd. Maar de schat die achter deze toegangspagina ('homepage') verborgen ligt, is nog vele malen groter.

Zo geeft de subriek *Current News* de actuele stand van zaken op het gebied van boeddhisme weer; denk bijvoorbeeld aan de politieke situatie van Tibet. Via *Dharma Centers* rollen hele adreslijsten van meditatiegroepen in alle continenten over het scherm. Er staan woordenboeken op Internet, er is een kalender met allerlei belangrijke boeddhistische evenementen en tentoonstellingen wereldwijd. Je kunt muziek opvragen, teksten, een lijst met de meest gestelde vragen over het boeddhisme ('FAQ's': Frequently Asked Questions) plus antwoorden. Te veel om op te noemen.

Is Internet onmisbaar voor de hedendaagse boeddhist? Moet iedere lezer van dit tijdschrift nu naar de winkel hollen om software te kopen en een abonnement op Internet te regelen? Niet wanneer je denkt dat de technische obstakels nog

Van Amerikaans spinnenweb naar wereldwijd netwerk

De geschiedenis van Internet begint in de jaren zestig in de Verenigde Staten. Het Amerikaanse ministerie van defensie voert een proef uit met computernetwerken. Het project krijgt de naam Arpanet. De computers komen te staan op vier universiteiten, verspreid over het land, die onderling met elkaar communiceren. De machines zijn echter onafhankelijk van elkaar. Het idee erachter is dat wanneer 'de Russen' een schakel uit het systeem vernietigen, de rest door kan blijven functioneren. De Koude Oorlog is nog in volle gang. Doordat de computers in verschillende combinaties met elkaar gegevens kunnen uitwisselen, maakt het niet uit hoe de route loopt. Het begin van een spinnenweb-constructie is geboren. In de loop van de jaren worden er steeds meer computers aan het netwerk gekoppeld. Universiteiten ontdekken dat zo'n computernetwerk ook heel handig is voor het uitwisselen van onderzoeksgegevens en wetenschappelijke publikaties. Wanneer in het begin van de jaren tachtig de personal computers hun intrede doen, breidt het computernetwerk zich steeds meer uit. De laatste drie, vier jaar groeit het netwerk, nu Internet gedoopt, exponentieel. Schattingen van het huidige aantal aansluitingen lopen van enkele tientallen miljoenen tot 200 miljoen.

Het Internet is eigenlijk een mengeling van communicatievormen. De belangrijkste toepassingen zijn E-mail, Newsgroups en World Wide Web (WWW).

E-mail is de elektronische manier van brieven schrijven, versturen en ontvangen. Iedere Internetgebruiker heeft een persoonlijke elektronische brievenbus met een eigen e-mailadres. Dat is herkenbaar aan het 'apestaartje', het tekentje → dat staat tussen de naam van de afzender/verstuurder en de plek van waaruit hij zijn post verstuurt.

E-mail is sneller en goedkoper dan de 'gewone' post. Gemiddeld kost het verzenden van een e-mailtje zo'n 15 cent en de ontvanger heeft de post, ook aan de andere kant van de wereld, binnen enkele minuten op zijn scherm. In het Internet-jargon wordt de gewone post dan ook smalend 'slakkenpost' (snail mail) genoemd.

Veel gebruikers vinden ook het laagdrempelige karakter van e-mail een groot pluspunt. Je stuurt makkelijker even een kattebelletje via je computer dan dat je je vlekkerige balpen tevoorschijn haalt om een brief te schrijven.

te groot zijn en de infrastructuur nog te traag of te duur is. Ook niet wanneer je weinig behoefte hebt aan het uitwisselen van ervaringen met andere boeddhisten of om te discussiëren over prangende kwesties. En evenmin wanneer je van mening bent dat je alle benodigde boeddhistische literatuur al in huis hebt.

In alle andere gevallen is het de moeite van het overwegen waard. Leren om een stapje verder te komen in je meditatie kan nog steeds beter door direct contact met een leraar, maar van soortgelijke belevenissen van andere boeddhisten via nieuwsgroepen valt veel op te steken.

Het is interessant om diverse vertalingen van het Prajñāpāramitā-soetra naast elkaar te leggen. En verder is het gewoon leuk om het verslag van een stel boeddhistische motorrijders tijdens hun tocht door India via de "Hell's Buddhas" te lezen of een van de redacteuren van dit blad een mailtje te sturen.

Besproken adressen

Nieuwsgroepen:
Algemeen: news:talk.religion.buddhism
Tibetaans: news:alt.religion.buddhism.tibetan
Zen: news:alt.zen

WWW:
Zoekprogamma Yahoo:
http://www.yahoo.com/Society_and_Culture/Religion/Buddhism

BuddhaNet:
http://www2.hawkesbury.uws.edu.au/BuddhaNet/budnetp.htm

Voicenet:
http://www.voicenet.com/voicenet/homepages/kunga/index.html

Via e-mail is het dus mogelijk contact te onderhouden met de Indiase monnik wiens opleiding je mede financiert of met een boeddhistische vriendin die een zenretraite houdt in Californië; mits ze zelf een Internetaansluiting hebben, natuurlijk.

Newsgroups, nieuwsgroepen, worden vergeleken met prikborden, maar dan wereldwijd leesbaar. In de duizenden nieuwsgroepen vinden Internetgebruikers elkaar om onderling vragen te stellen of informatie uit te wisselen over hun hobby, vak of interesse.

Het principe lijkt een beetje op e-mail. Ook hier verstuur je een elektronisch bericht, maar nu naar een hele groep mensen tegelijk die allemaal via één kanaal dat bericht kunnen lezen en erop kunnen reageren.

Het aanbod van nieuwsgroepen is zeer divers, van fans van allerlei muzieksoorten tot kenners van Star Trek, van astronomen tot wijnkenners. Er zijn op dit moment een veertigtal nieuwsgroepen over religie, ook over boeddhisme.

In het algemene *news:talk.religion.buddhism* worden verhitte discussies gevoerd over allerlei boeddhistische onderwerpen.

Half oktober ging het bijvoorbeeld over de vraag welke taal de historische Boeddha sprak, waar meditatie-onderricht en boeken voor beginners te vinden zijn en hoe de verhouding sexualiteit-boeddhisme ligt.

In de nieuwsgroep *alt.zen* ging het over het beteugelen van het ego en de kwestie van het niet-weten. De nieuwsgroep met de naam *alt.buddha.short.fat.guy* heeft niet écht een scholastieke inhoud...

Nederlandse nieuwsgroepen over boeddhisme zijn er nu nog niet, maar aangezien eigenlijk iedereen een nieuwsgroep kan beginnen, zal dat een kwestie van tijd zijn.

World Wide Web, afgekort WWW of 'het web'. Dit is een soort encyclopedie waarin de Internetgebruiker naar hartelust kan snuffelen. Het spinneweb-idee uit de begintijd van Internet, is hier gigantisch ver uitgewerkt. Je kunt het zo gek niet bedenken of het is wel op het WWW te vinden. Maar de grote vraag is: hoe? Met behulp van zoekprogramma's of door gewoon wat rond te kijken.
De zoekprogramma's laten na het intypen van een trefwoord keurig een groot aantal 'treffers' zien. Bekijken van de gevonden informatie kan door op het onderstreepte gedeelte *(link)* van zo'n treffer te klikken met de muis. Dan maakt de computer contact met de computer waarop de informatie te vinden is en je klikt ('surft') zo van de ene computer, beter gezegd plek *(site)*, naar de andere.

WS

Tijdloze boeken

Erik Bruijn
Tantra, yoga en meditatie
De Tibetaanse weg naar verlichting.
Derde druk, 378 blz., geïll., pb. **49,50**

Erik Bruijn
Ontmoetingen met meesters en dwazen
Achter de schermen van de oosterse spirualiteit.
204 blz., geïll., pb. **39,50**

Paul Carus
Het evangelie van Boeddha
Zevende druk, 208 blz., geb. **34,00**

Thubten Chodron
Open hart, heldere geest
Boeddhisme in het dagelijks leven.
Met een voorwoord van de Dalai Lama.
232 blz., pb. **39,50**

W.Y. Evans-Wentz (bew.)
Het Tibetaanse dodenboek
Met een voorwoord van Lama Anagarika Govinda.
Tiende druk, 246 blz., geïll., geb. **39,70**

Tenzin Gyatso
(De veertiende Dalai Lama Nobelprijswinnaar voor de vrede)
Tibetaans Boeddhisme
en de sleutel tot de Weg van het Midden
160 blz., geb., **26,50**

Christmas Humphreys
Concentratie en meditatie
Een handleiding tot bewustzijnsontwikkeling
Vijfde druk, 222 blz., pb. **29,50**

Marcel Messing
Met Boeddha onder de vijgeboom
Boeddhisme - christendom - gnosis.
320 blz., geïll., pb. **39,50**

Zen-Boeddhisme

Han van den Boogaard
Als weerlicht aan een heldere hemel
Een voettocht over de Bodhi-la.
196 blz., geïll., pb. **35,00**

Hugo M. Enomiya-Lassalle
De os en zijn hoeder
Zen-bezinning.
160 blz., geïll., geb. **39,50**

Philip Kapleau
De drie pijlers van zen
Leer, oefening en verlichting.
374 blz., geb. **62,50**

Dennis Genpo Merzel
Het oog slaapt nooit
Naar de kern van zen.
178 blz., pb. **29,50**

Prof. D.T. Suzuki
Inleiding tot het zen-boeddhisme
Met een voorwoord van de Dalai Lama.
Tweede druk, 132 blz., pb. **29,50**

Verkrijgbaar in de boekhandel
of rechtstreeks bij:

Uitgeverij Ankh-Hermes

Telefoon: (0570) 678900 Internet: http://www.base.nl/ankh

Zwart op wit

Cultuur

'Boeddhisten krijgen wel het verwijt: "Jullie zitten uren te mediteren op je kussentje, terwijl buiten de wereld vergaat." In deze benadering worden maatschappelijke betrokkenheid en individuele contemplatie ervaren als tegenstelling, of minstens als spanningsveld. "Als het goed is, is er helemaal geen spanningsveld tussen beide," zegt cultuurfilosofe Ilse Bulhof hierover. "Dat er wél een spanningsveld wordt ervaren, is een gevolg van onze cultuur."'

Trouw, 8 november 1996

Requiem

'Elk van de twee delen waaruit het werk (*Een Indisch Requiem* van componist Peter Schat) bestaat, symboliseert een wandeling om de Borobudur heen, het boeddhistische heiligdom op Java dat de plaats van de mens in het heelal aangeeft. Zo'n wandeling dient van iemand een beter mens te maken. De Borobudur is immers "een zichtbaar hulpmiddel ter onderwijzing van een vredige levensbeschouwing", aldus Mikzic en Tranchini in hun boek over dit bouwwerk.'

Haagsche Courant, 11 oktober 1996

Beeld

'Ik ben het hartgrondig eens met *Alice in Wonderland* als zij, helemaal aan het begin van haar grote avontuur, tegen zichzelf mompelt: "Wat heeft een boek zonder plaatjes voor zin?" (...) Niet dat het beeld een redenering kan vervangen. Maar (...) drukt de mediterende en zwijgende Boeddha niet iets uit van het streven van het boeddhisme, ook de boeddhistische filosofen?'

Algemeen Dagblad, Jan Bor in zijn column Filosofie, oktober 1996

Toekomst

'Dit is ook wat mij voor de toekomstige ontwikkeling van het Christendom het meest gewenst voorkomt. De geloofsverschillen moeten tenslotte zo subtiel worden, dat ware Christenen zich 's morgens in bed, fris uitgeslapen, kunnen afvragen: "Ben ik niet eigenlijk Boeddhist?"'

Trouw, 12 oktober 1996, citaat uit Simon Vestdijks 'De toekomst van de religie' (1947) in een beschouwing van Rob Schouten

Onhygiënisch

'Geldt het in onze maatschappij als iets positiefs om af en toe eens lekker nijdig te worden, de boeddhisten rekenen woede tot een familie van geestestoestanden die bekend staat als 'misleiding'. "Boos zijn is onhygiënisch," verkondigde de metromonnik. "Het is als een ziekte. We doen allemaal ons best om een mooi, schoon lichaam te houden. Waarom zouden we dan niet werken aan een mooie, schone geest?"'

Algemeen Dagblad, 23 september 1996

DRIE JUWELEN

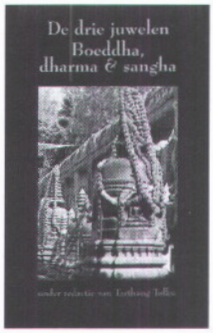

BOEDDHA
DHARMA
&
SANGHA

onder redactie van
TARTHANG TULKU

ISBN 90 7372 811 8
Prijs: f 65,-

Een schitterend boek over de ***Boeddha*** en zijn zoektocht naar kennis, over de ***dharma*** het onderricht dat de Boeddha tijdens zijn leven gaf, en over de ***sangha*** en de belangrijkste leraren die deze inzichten verspreidden.

met thanka's in kleur

UITGEVERIJ DHARMA
boeddhistische boeken

Reguliersgracht 25
1017 LJ Amsterdam
tel.: 020 - 6205207
fax: 020 - 6227143

Ontdekking in Lumbini

DOOR KAREL R. VAN KOOIJ

IN DE PERS verscheen op 7 februari 1996 het bericht dat een team van Nepalese archeologen de 'kamers' had blootgelegd waar de Boeddha zou zijn geboren. Ook dit blad maakte er melding van en drukte een foto af van de zuil die al meer dan 2000 jaar deze plaats aangeeft. De geboorteplaats van de Boeddha ligt volgens een oude traditie in Lumbini, in het zuiden van het huidige Nepal. Rond 250 vóór Christus eerde keizer Asoka deze plek met een persoonlijk bezoek en hij liet bij deze gelegenheid een stenen zuil oprichten, oorspronkelijk zo'n 16 meter hoog en glanzend gepolijst. Op de schacht van de zuil liet hij een inscriptie beitelen met de volgende tekst:

'Koning Piyadasin, gunsteling van de goden, heeft in het 20ste jaar na zijn koningswijding deze plaats persoonlijk bezocht, en geëerd omdat hier de Boeddha Sakyamuni geboren werd. Hij liet een stenen omheining maken en een stenen zuil oprichten. Omdat gezegd wordt "De verhevene werd hier geboren" gaf hij het dorp Lumbini belastingverlichting, en stelde hij de heffing in natura op 1/8.'

Dit bericht legt voor altijd vast dat Lumbini, reeds in de tijd van Asoka, als de geboorteplaats van de Boeddha werd beschouwd. Van de stenen omheining die in de inscriptie wordt genoemd, is niets teruggevonden. Asoka zegt niet met zoveel woorden dat de omheining werd aangebracht rondom de plek waar de Boeddha was geboren, maar dat bedoelt hij natuurlijk wel.

Het illustere voorbeeld van Asoka wordt ook in onze tijd gevolgd door even illustere autoriteiten. Tijdens een bezoek aan Lumbini in 1989 sprak de toenmalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Perez de Cuellar, de volgende woorden:

'Buddha's message of compassion and devotion to the service of humanity is more relevant today than at any other time in history. Peace, understanding and a vision that transcends purely national boundaries are imperatives of our insecure nuclear age.'

Wat was er op deze plek te zien toen Asoka met zijn gevolg in Lumbini aankwam, van zijn olifant of strijdwagen afsteeg, en vervolgens te voet de heilige grond betrad? Het antwoord op deze vraag ligt mogelijk opgesloten in een der oudste teksten over het leven van de Boeddha, het *Mahaparinirvanasoetra*. De zinsnede in de inscriptie "de verhevene werd hier geboren" is mogelijk zelfs een citaat uit deze tekst. De Amerikaanse boeddholoog Gregory Schopen heeft aangetoond dat de soetratekst precies dezelfde woorden kiest. De Boeddha zegt immers tot zijn monniken:

'Na mijn heengaan, monniken, zullen zij die de heilige plaatsen bezoeken en vereren zó spreken: "Hier werd de verhevene geboren, hier bereikte hij de hoogste verlichting"', etc.

Voor 'heilige plaats' gebruikt de tekst het woord *caitya*, dat letterlijk 'opeenstapeling' nl.

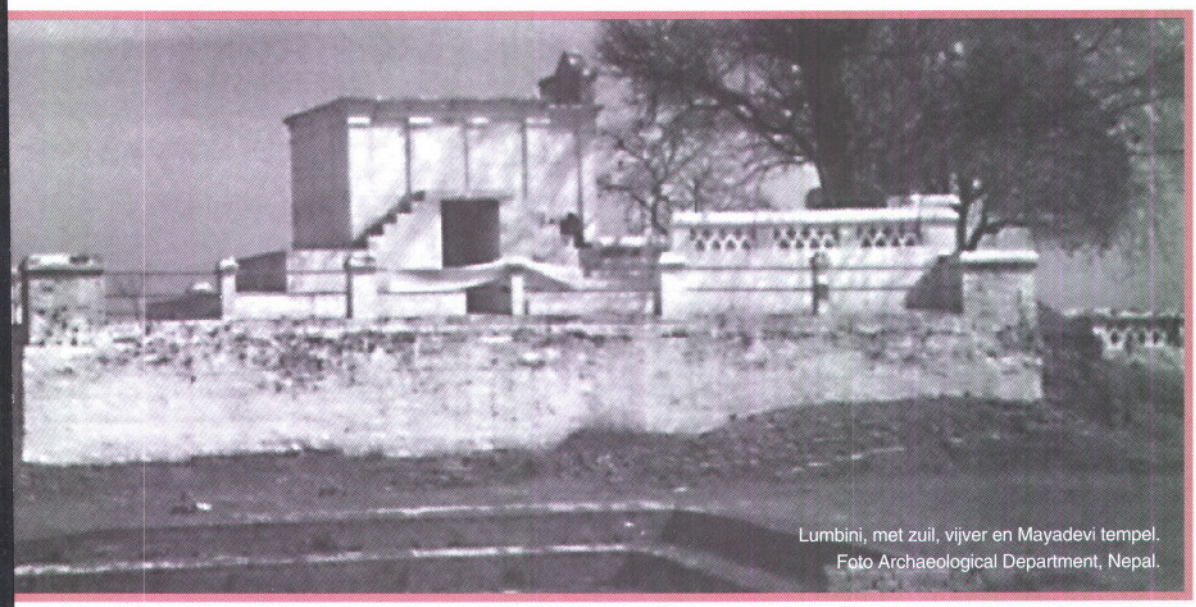

Lumbini, met zuil, vijver en Mayadevi tempel.
Foto Archaeological Department, Nepal.

van stenen, betekent. Mogelijk plaatste Asoka de stenen omheining om zo'n caitya heen, en richtte hij vlak vóór de *caitya* zijn zuil op.

Als we zouden willen weten hoe zo'n caitya er toen uitzag, dan kan de boeddhistische kunst uit de tweede en eerste eeuw v.C. ons enig idee geven. Op de vele reliëfs die uit deze periode over zijn, komt de caitya veelvuldig voor. Meestal wordt deze voorgesteld als een eenvoudige stenen verhoging of 'zetel', opgebouwd onder een forse boom. Het is aannemelijk dat Asoka zoiets zag toen hij Lumbini bezocht.

Op de plaats waar nu is gegraven, zijn al eerder resten gevonden van een tempel die in de vierde of vijfde eeuw op deze plaats heeft gestaan. Het is niet ondenkbaar dat de Nepalese archeologen op de resten van een heiligdom zijn gestoten dat nog onder deze tempel ligt. De bakstenen constructie die in het bericht wordt genoemd, kan echter onmogelijk uit de tijd van de historische Boeddha Sakyamuni zijn, en evenmin uit de tijd van Asoka, al was het alleen maar omdat baksteen pas vanaf de tweede eeuw vóór onze jaartelling als bouwmateriaal gangbaar werd. Hoe oud de bakstenen constructie dan wel is valt op dit moment nog moeilijk te zeggen.

De geboorteplaats van de Boeddha is vol raadselen. Waarom wordt de plaats Lumbini in de oudste delen van de boeddhistische canon niet genoemd en Kapilavastu wel? En hoe komt het dat Lumbini in de oudste boeddhistische kunst niet wordt afgebeeld en alle aandacht naar Kapilavastu gaat? Literatuur en kunst geven ons een levendig beeld van de talloze pelgrims die de plaats bezochten waar de Boeddha deze stad had verlaten op het moment dat hij een ascetisch leven ging leiden, en de plek vlak buiten de stad waar hij na vele jaren zijn vader weer ontmoette, koning Suddhodana. Tevens konden ze het vertrek zien waar koningin Maya een droom had die de komst van de Boeddha aankondigde. Lumbini zelf schittert door afwezigheid.

En waarom spreekt de Chinese monnik Xuantsang met geen woord over een tempel in Lumbini, of over wat voor soort gebouw dan ook? Hij bezocht Lumbini in de 7e eeuw. Op de plek van de geboorte zelf, zo schrijft hij in zijn verslag, staat een vervallen asoka-boom. Hij zegt niets over een gebouw, en ook niet over een stenen omheining. Er was kennelijk niets te zien van de 4e of 5e eeuwse tempel, die er toch nog had moeten staan. De boom die hij wel ziet, zal zeker oud zijn geweest, maar niet uit de tijd van de Boeddha.

Wél was de plek zelf nog bekend en stond de zuil van Asoka er nog, die spoedig na zijn bezoek brak of toen al gebroken was. En er was ook nog een vijver, die vroeger door de Sakya's als badplaats zou zijn gebruikt. Want de Sakya's zelf waren er al lang niet meer en Kapilavastu was een ruïne geworden.

De archeologie biedt eveneens weinig houvast

om de geschiedenis van Lumbini nauwkeurig te kunnen volgen. Toen de Duitse indoloog Ernst Waldschmidt deze plaats in 1933 bezocht, trof hij in de nabijheid van de zuil 'een klein heiligdom aan dat uit ruïneresten was opgebouwd'. In een wat lager gelegen donkere ruimte vond hij een sterk beschadigd reliëf met een voorstelling van de geboorte van de Boeddha. Gezien de steensoort en de stijl moet het reliëf, zegt hij, in Mathura zijn gemaakt, in de 2e of 3e eeuw na Christus. Ook zag Waldschmidt er de vijver die de Chinese pelgrim Xuantsang had beschreven. De vijver is er nog steeds.

Het is nog te vroeg om een oordeel te kunnen geven over de betrouwbaarheid van de opgravingen die nu alweer meer dan een jaar geleden zijn uitgevoerd. De verreikende conclusies van het krantenbericht zijn niet geloofwaardig. Tot nog toe is geen enkel archeologisch gegeven aan het licht gekomen dat met zekerheid met gebeurtenissen uit het leven van de historische Boeddha Sakyamuni kan worden verbonden. Zelfs een reliquieënhouder, die blijkens een inscriptie enkele stoffelijke resten van de Boeddha zou bevatten en gevonden werd op de plaats waar de Boeddha zijn leven beëindigde, dateert uit een latere periode.

De Nepalese autoriteiten lopen alvast vooruit op de resultaten van de archeologie en zijn bezig om de plaats een geheel nieuw gezicht te geven, evenals Asoka dat deed, zij het om geheel andere redenen. Lumbini moet, in combinatie met Kapilavastu, een toeristische attractie worden, een op moderne leest geschoeid boeddhistisch 'themapark'.

Voor pelgrims, vroeger en nu, is al deze bouwactiviteit niet interessant. Gebouwen en autoriteiten zijn vergankelijk. Het zijn de talloze vrome pelgrims die hier al meer dan 2000 jaar komen, die de herinnering aan de Boeddha levend houden, en Lumbini onvergankelijk maken.

Prof. dr. K. R. van Kooij is hoogleraar kunstgeschiedenis van Zuid-Azië in Leiden.

BOEDDHAYĀNA

Boeddhayāna

Nederlandstalig maandblad over het Therawāda Boeddhisme - sinds 1978!

Boeddhayāna Nieuwsblad

Naast informatie over de gemeenschap rondom onze kloosters elke maand vol met belangrijk nieuws uit alle delen van de Boeddhistische wereld.

Boeddhayāna Publikaties

Met meer dan veertig boeken over het Therawāda Boeddhisme.

Heeft u interesse? Vraag dan nu een informatiepakket aan:

Boeddhayāna Centrum Nederland
Stephensonstraat 13, 2561 XP Den Haag
tel.: 070 - 3600605; fax: 070 - 3600213

shingon-meditatie

Meditatie volgens het Japans esoterisch Shingon-boeddhisme. Mantra- en soetrarecitaties, moedra's, visualisatie, zit- en loopmeditatie en gesprekken.

Amsterdam, Kanzeon Zen Centrum
Wekelijks vanaf vrijdag 6 december 1996 van 20.00-22.00 u.

Den Haag, De Ruimte
Zondag 5 januari 1997 van 15.00-16.00 u. tijdens de open dag in De Ruimte.
Zondag 19 januari, 2 februari, 16 februari, 2 maart en 16 maart 1997 van 11.00-15.00 u.

Maastricht, Cellebroederskapel
Zondag 26 januari 1997 van 12.00-16.00 u. en 23 februari en 23 maart 1997 van 14.00-18.00 u.

8 en 9 maart 1997
meditatieweekend met Shingon-meester
Jomyo N. Tanaka
Kanzeon Zen Centrum Amsterdam

Brochures en inlichtingen:
Stichting Mandala Boeddhistisch Centrum
Postbus 11617, 2502 AP Den Haag
tel (070) 3660721 (Alex van Leuken)
tel (043) 4094118 (Lisette Lucassen)

Langs een vrije baan denken over de ordening van de wereld

door Tonny Kurpershoek-Scherft

Het denken van Socrates' voorgangers in het antieke Ionië vertoont sporen van de Indische gedachtenwereld. Dr. Tonny Kurpershoek-Scherft heeft in de vier voorgaande nummers van dit blad overeenkomsten en verschillen tussen de twee culturen belicht. De reeks wordt met bijgaand artikel afgerond.

Alvorens tot het onderwerp van ons slotartikel, de jongere natuurfilosofen, te komen, wil ik nog enkele woorden wijden aan een beminnelijk wijsgeer, namelijk Xenophanes.

Xenophanes was afkomstig uit Klein-Azië en kwam net als Pythagoras al zwervend naar Magna Graecia. Hij wordt geschaard onder de Eleaten, maar dat is hoofdzakelijk omdat Elea zijn woonplaats was. Hij was rapsode, een rondtrekkend zanger, die voornamelijk zijn eigen gedichten voordroeg: hij staat dan ook betrekkelijk alleen. In zijn wijsgerige opvattingen toont hij zich een scherpzinnig denker en een agnost. Daarom verzette hij zich ook tegen antropomorfe godsvoorstellingen. Ook vocht hij aan dat de mens ooit de waarheid over God en heelal zou kunnen achterhalen.

Er zijn verscheidene uitspraken van hem tot ons gekomen, zoals:

De Ethiopiërs hebben goden met platte neuzen, de Thraciërs met rood haar, Homerus laat de goden diefstal plegen; koeien zouden zich koeachtige goden voorstellen.

God is één, noch in gedaante noch in gedachten op de mensen gelijkende, doordrongen van zien, denken en horen in een eenheid... Zonder inspanning bestuurt hij alles door het denken zijns geestes.

De waarheid over God en het heelal weet geen mens en zal niemand ooit weten. Zelfs als iemand ook nog zo iets volmaakts daarover mocht zeggen, dan weet hij toch zelf niet dat het de waarheid is. Over alles bestaat slechts mening.

Er zou heel wat minder bloed gevloeid hebben en nog vloeien op aarde indien men deze laatste uitspraak gedurig indachtig was gebleven!

Wij komen nu bij de jongere natuurfilosofen, 'jonger' omdat we zijn aangeland in de 5e eeuw v.C. Van nu af aan is Athene de plaats waar de Griekse wijsbegeerte tot steeds rijkere bloei zal komen.

In deze volgende periode zochten de natuurfilosofen niet meer naar één oerstof, maar namen zij aan dat er vele 'zijnden' aan de natuur ten grondslag liggen: een aantal oerstoffen of substanties, die verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van de wereld door samenvoeging en scheiding. Strikt genomen is er dus geen ontstaan en vergaan, alleen verandering door nieuwe menging van bestanddelen. Zo probeerden zij het dilemma op te lossen waarvoor Parmenides hen had gesteld.

Anaxagoras

Anaxagoras, geboren circa 500 v.C., poogde de verschijnselen consequent rationeel te verklaren. In Athene werd daarom een aanklacht tegen hem ingediend wegens gebrek aan eerbied voor de goden en hij moest de stad-staat (*polis*) ontvluchten om zich te onttrekken aan veroordeling. Hij is de eerste grote wijsgeer die lange tijd in Athene heeft geresideerd.

Anaxagoras gaat uit van een oneindig groot aantal spermata, zaden (waaronder níet de elementen, die hij samengesteld achtte). Deze spermata worden door de *nous* (spreek uit: noes), de geest, in werveling gebracht.

De 'geest' is in de zienswijze van Anaxagoras van een zeer fijne stoffelijke structuur, een 'intelligente substantie', een soort denkstof. Wel staat de nous op zichzelf, het is iets zonder bijmenging, datgene wat zelf scheidt en samenvoegt en waarvan ook het kennen uitgaat. De menging ontstaat door werking van tegengestelden, want het gelijksoortige kan elkaar niet beïnvloeden. Los van de nous, zijn alle spermata in ieder ding aanwezig, alleen de kwantitatieve verhoudingen verschillen.

De introductie van de nous is, na Pythagoras, een volgende aanzet tot dualisme in het Griekse denken. We kunnen ook zeggen, het is een dualisme dat oprijst uit, of zich ontwikkelt bovenop, de monistische idee dat in essentie alles 'stof' is, zij het dat de grovere materie door fijnere materie van buítenaf wordt bezield. Het hier uitgewerkte dualisme sluit dus nog wel aan bij de basisidee van alle natuurfilosofen.

De nous geeft alles zijn beweging en snelheid, verder verloopt het proces mechanisch. Toch opent de idee voor het eerst de mogelijkheid voor een teleologisch argument, d.w.z. voor de mogelijkheid van doelgerichtheid in de natuur. Elke verandering is een noodwendigheid. Maar de som van alles, vraagt Anaxagoras zich af, kan dat ook toeval zijn? Hier volgen enkele tekstfragmentjes.

(In het begin) waren alle dingen tezamen. (Ook voor Anaxagoras is er vervolgens dus een soort scheuring in tegengestelden opgetreden!)

Al de rest bevat een deel van alle zaden, maar de geest is onbegrensd, zichzelf meester en met niets vermengd: hij is alleen en op zichzelf.

De zin van het leven ligt in de beschouwing van de hemel en de orde van het heelal.

Empedokles

Met Empedokles bevinden we ons nog eenmaal in Zuid-Italië, en wel op Sicilië, in Agrigentum, een stad die in de Oudheid zeer beroemd was om zijn rijkdom.

Empedokles (midden 5e eeuw) is in beginsel dezelfde leer toegedaan als Anaxagoras. Maar voor hem werd de grondstof vertegenwoordigd door de vier elementen (de moderne fysica heeft in dezen dus niet hem, maar Anaxagoras in het gelijk gesteld). Hij noemde ze *ritzomata*, wortels. Voor het eerst staan hier aarde, water, vuur en lucht als de oerelementen bijeen.

Voor Empedokles zijn bij vermenging en scheiding twee tegengestelde bewegingsbeginselen betrokken: vriendschap is de oorzaak van het goede en schone, strijd van het slechte en lelijke. Er is dus een kracht aan het werk, namelijk de kracht van aantrekking en afstoting. Heerst de liefde in het heelal, dan is alles zalig verenigd in een bol; zo de haat, dan is alles verstrooid en gescheiden. Individuele dingen bestaan alleen schijnbaar, alle aardse existentie is onophoudelijk aan overgangstoestanden gebonden. Hierin

is hij één van zin met Herakleitos (èn de Boeddha!).

Zowel Empedokles als Anaxagoras hingen een evolutieleer aan waarbij de planten ontstaan uit de aarde en daarna de dieren, alles in een natuurlijk proces, in zuiver mechanische combinaties. Als deze toevallig doelmatig zijn, houden ze stand – en horen we hier niet, behalve weer de uitspraken van Herakleitos over 'toeval en noodzaak', de stem van Darwin? Zelfs staat hier in ruwe schets de hele omtrek van het darwinisme getekend.

Ook is Empedokles van mening dat alles eindeloos wordt opgebouwd, afgebroken en weer opgebouwd. Daarbij heeft hij (hij was arts van beroep) misschien de gang van zaken in het menselijk lichaam op het oog; maar tegelijk heeft hij het begrepen als een kosmisch proces. Een even verbeeldingsrijke geest als Anaximander, Pythagoras en Herakleitos (en de Indiërs) waren, stond het voor hem eveneens vast dat de wereldcyclus zich eindeloos herhaalt; immers, het was dwaasheid te opperen dat Iets ooit uit Niets kon worden voortgebracht; dat Niets ooit een heelal kon baren.

Demokritos, 'de lachende filosoof'

Empedokles' blik ging ver en stond voor elke afstand op scherp. Hij was van een onnoemelijke geestdrift en vitaliteit, maar ook een praktisch man, die het experiment niet schuwde. Door een emmer met water aan een touw rond te zwaaien ontdekte hij de middelpuntvliedende kracht; en door van een metalen kruik, met een nauwe hals en onderaan iets als een zeef, met de hand de hals af te sluiten en de kruik vervolgens in water onder te dompelen, kwam hij er achter dat de lucht een materiële substantie is, net als de andere elementen: er vloeit geen water in het vat, het wordt door de lucht tegengehouden. Experimenten die herinneren aan de hoogtebepaling van de piramide door Thales. Niet alleen het 'zuivere' denken, ook onze in het experiment gefundeerde wetenschap ontkiemde in het oude Griekenland.

Volgens de overlevering was Empedokles als arts de stichter van een belangrijke artsenschool. Hij heeft Elea behoed voor malaria door een bergstroom om te leiden naar moerassen en deze zo te zuiveren. Elders bedwong hij een pestepidemie door het stagnerende water in het riool te verbinden met waterbronnen. Hoe vruchtbaar was zijn intuïtie!

Empedokles was diep religieus: immers, de schakel naar dit heelal is ons onbekend. Er zijn rond zijn persoon nogal wat legenden geweven. Zo zou hij zijn einde hebben gevonden door in de vuurzee van de vulkaan de Etna te springen.

Demokritos

Demokritos werd geboren rond 460 v.C. Geboortig uit Thracië, kwam hij later naar Athene. Een van zijn hartstochten gold reizen, een groot deel van de hele antieke wereld heeft hij met eigen ogen aanschouwd. Tussendoor vond hij in zijn honderdjarige leven de tijd om een zeventigtal boeken te schrijven. Op materieel gewin was hij niet uit; in zijn ouderdom was hij armlastig en moest zijn broer bijspringen in zijn levensonderhoud.

Demokritos was een consequent materialist. Hij is de grondlegger van de atoomtheorie. De kleinste bouwstenen zijn voor hem een veelheid van onveranderlijke, reële entiteiten, *atomoi*: ondeelbaren. De atomoi zag hij als absoluut hard en zich bewegend in lege tussenruimten. Het zieleleven bestaat in een beweging van allerfijnste atomen, heel licht en rond en glad, zodat ze tussen

grovere atomen door kunnen glippen en door de eigen beweging elders beweging veroorzaken.

De elementen die de wereld draaiende houden, zijn voor Demokritos het volle en het lege. Het volle is wat is, het lege is wat niet is. Het volle kan niet zonder het lege, daarom is wat niet is, er net zo goed als dat wat is (een conclusie tegengesteld aan die van Parmenides, toch beide 'logisch' verantwoord!). Beide, zowel het lege als het volle, zijn de oorzaak van de bestaande dingen. Oorzaak van de beweging van de atomen (die de ruimte van het lege vereist) zijn de krachten van stoot en druk.

De atomen verschillen niet kwalitatief, maar (ook hier) slechts kwantitatief. De kwaliteiten zijn subjectieve gewaarwordingen, door de deeltjes veroorzaakt in de mens, wiens zieleatomen immers van een andere soort zijn: vuurachtig ijl. Het is een heel stoutmoedige gedachte van Demokritos dat het, let wel, de atomen zijn die de mens als het ware dwingen (subjectieve) kwaliteiten te onderscheiden. Waarneming, eveneens altijd subjectief, wijst ons de dingen aan, maar onthult ons niet hun wezen. Omdat de atomen kleurloos zijn, zijn bijvoorbeeld kleuren niets dan een illusie.

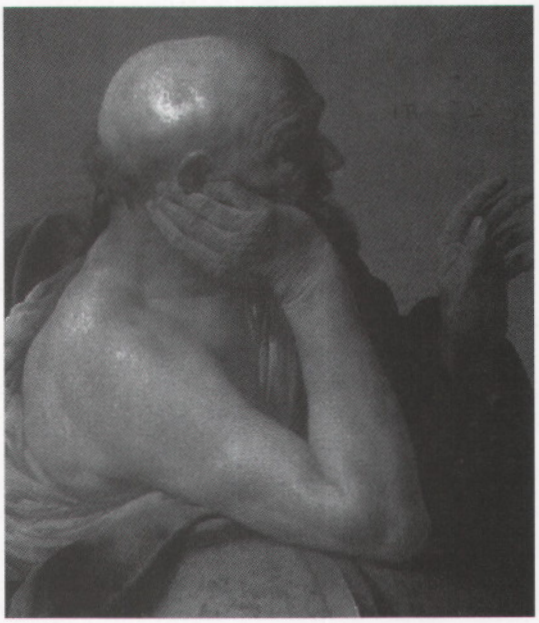

Herakleitos, 'de wenende filosoof'

In feite zijn stoot en druk dus volstrekt mechanisch optredende grootheden. De morele implicatie, die bijvoorbeeld de begrippen vriendschap en strijd bij Empedokles suggereren, ontbreekt.

Natuurlijk is ons begrip 'atoom' uit deze Griekse voortijd afkomstig.

Wij hebben inmiddels de voorsocratische tijd verlaten en zijn daarmee bijna aan het einde van dit betoog. Nog één wijsgeer wil ik hier noemen, en wel Protagoras, die behoort tot de school der sofisten, een groep wijsheidszoekers die er bovenal behagen in schepte om tot een spitsvondige redeneertrant te komen. Socrates zal zich bij monde van Plato tegen deze wijze van filosoferen verzetten, hij vindt haar onvruchtbaar en niet zelden leidend tot drogredenering.

Protagoras

Protagoras, geboortig uit Abdera, in 480 v.C., werd evenals Demokritos later inwoner van Athene. Hij hing een consequent relativisme aan. Alles ontstaat onder voorwaarden en is betrekkelijk, in de volle betekenis van het woord. De eigenschappen van de dingen hebben geen bestaan in zich, maar ze ontstaan onophoudelijk door hun betrekking tot iets anders. Ze ontstaan in de waarneming of gewaarwording van het individu. De Boeddha dacht daar precies zo over!

Van de uitspraken van Protagoras wordt er één tot vandaag de dag veelvuldig aangehaald:

De mens is de maat van alle dingen: van de zijnde dingen dat zij zijn, van de niet-zijnde dingen dat zij niet zijn.

Protagoras doelt hierbij op de bewustwording van de dingen in de enkele mens. Daarom acht hij de ene mening ook niet méér waar dan de andere; maar ze kan wel bruikbaarder zijn. Het gaat bij hem niet om waar of onwaar, maar om beter of slechter (de Boeddha gebruikt hier de begrippen heilzaam of niet-heilzaam).

Als ook Protagoras in Athene wordt aangeklaagd wegens atheïsme, voert hij tot zijn verdediging aan:

Aangaande de goden kan ik niet weten, noch dat zij zijn noch dat zij niet zijn. Want vele dingen verhinderen dit te weten, zowel de onduidelijkheid der zaak zelve als de korte levensduur der mensen.

Het is onvermijdelijk dat zo'n houding van scepticisme en agnosticisme licht leidt tot nihilisme. Dit zou ook een van de bezwaren zijn tegen het sofisme bij de grote wijsgeren van de 5e eeuw v.C. Zij zagen de gevaren van de ontwikkeling en waren in hun eigen opvattingen optimistischer. Hèt grote gevaar van filosofisch nihilisme is anarchie, ondermijning van elk gezag, ook op moreel gebied. Naarmate meer mensen zich bewust worden van de onontraadselbaarheid van het wereldgeheim en de onmacht, en wellicht zinloosheid, van de menselijke existentie, worden hoge waarden als verantwoordelijkheidsgevoel en zingeving neergehaald en groeit chaos. In het tijdsbestek dat wij nu beleven, weten wij daar alles van. De Gouden Eeuw van Athene zou echter te fris blijken om eraan ten onder te gaan.

Boeddhisme

Het bovenstaande vergelijkend met het boeddhisme, blijkt er heel wat naadloos op elkaar aan te sluiten. Om te beginnen, herkennen we de ironische opmerking van Xenophanes over de Godsvoorstelling van zijn medemensen in een gelijkenis, die een plaats kreeg in de vroegboeddhistische teksten. Hier geeft een koning opdracht om een aantal blindgeborenen een olifant te laten zien. De een krijgt een oor te pakken, een ander de slurf, weer anderen een poot, een slagtand, de romp enzovoort. Daarna wordt hun gevraagd: 'En, wat voor ding is nu een olifant?' De antwoorden verschillen hemelsbreed en ze raken met elkaar aan het vechten omdat ieder voor zich meent de hele waarheid over de olifant te weten. De overdracht op antwoorden omtrent de Godheid is duidelijk.

Alhoewel de Indiër dat nooit zal kunnen laten, werd door de Boeddha het speculeren over 'de laatste dingen' nadrukkelijk afgewezen. Dit soort meningen 'doet het mensdom verstrikt raken in een kluwen en aangetast worden door verderf', al die verschillende meningen zijn 'broos als riet', ze zijn 'niet profijtelijk, niet leidend tot voortgang'. Hoe weldadig doen zulke uitspraken ook nu nog aan!

We weten al dat de Boeddha op de vraag naar de schakel tussen worden en uiteenvallen, tussen zijn en niet-zijn, geen theorie over menging van 'zijnden' behoefde, al is menging in de onderlinge betrekkingen binnen de eigen persoon en evenzeer in de samenleving en de ganse wereld natuurlijk voortdurend aan de hand.

Iets aparts is de betrekking tussen geest en lichaam. In het boeddhisme worden, duidelijker dan bij Anaxagoras, lichaam en geest als respectievelijk stoffelijk en onstoffelijk onderscheiden, maar niet *ge*scheiden.

In de teksten vinden wij dit aangetoond in aardige gelijkenissen, zoals die van een trommel die beroerd wordt door een trommelstok. Het geluid dat wordt voortgebracht is één ding, de trommel een ander ding. Beide blijven onvermengd, de trommel zonder geluid en geluid zonder trommel. Toch zijn ze van elkaar afhankelijk; en zoals het geluid ontstaat wegens de trommel, zo ontstaat geestelijke werkzaamheid wegens de 'gestalte', het lichamelijke aspect.

Er is dus een voorwaardelijk ontstaan. Zoals een plant behalve het zaadje ook zon, regen, humus enzovoort behoeft, zo is voor het menselijk wezen een nog heel wat gecompliceerdere keten van voorwaarden voorhanden, die elkaar doordringen en bestemmen.

Maar ook verder voltrekt voor een boeddhist al het gebeurende, heel het ontzaglijke wereldweb, zich precies als voor Protagoras uitsluitend in betrekkingen. Dat het letterlijk relatief, betrekkelijk is, volgt uit het universele leeg-zijn aan substantie. Niet alleen bestaan we als persoon in onze samenwerkende functies, maar ook de sociale betekenis, die Protagoras voorop zet, nl. dat we bestaan in onze reacties op ontmoetingen en lotgevallen, ligt erin besloten. Wat hier karma heet, beïnvloedt mensen immers wederkerig en onophoudelijk.

Het is dan ook geen wonder dat er in het boeddhisme grote nadruk wordt gelegd op de wenselijkheid van omgang met 'goede' vrienden. En eveneens op het ontwikkelen van gevoelens van welgezindheid en mededogen zowel als medevreugde met 'alwat adem heeft'; want allen tezamen zijn wij die ene wereld, die begrepen is in voortdurende overgangen, en de morele implicaties zijn vele. Juist hier krijgt de gedachtenlijn van de dharma haar definitieve knik naar het positieve.

Slotbeschouwing

Het verkwikkende van de episode in de geschiedenis van de wijsbegeerte waar wij nu in vogelvlucht overheen zijn gegaan, is voor mij wel dat het allemaal zo fris 'oogt', zoals de blije stapjes zijn van een kind dat voor de eerste maal los kan lopen. Het denken is geheel verzelfstandigd, het loopt niet meer aan de leiband van deze of gene overlevering of van de dwingende voorschriften van een groepsverband. Het gaat niet uit van vooroordelen, maar onderzoekt. De vanzelfsprekendheid van tolerantie doet daarbij heel weldadig aan. Hier ligt een deeltje wijsbegeertegeschiedenis voor ons open, dat de charme van het juist-ontdekte paart aan onbetwistbare volwaardigheid. Vrijwel allen op wie hierboven en in vorige artikelen kort de schijnwerper is gericht, zouden zó het woord kunnen nemen in een liberaal-theologische of filosofische forumdiscussie van onze eeuw. Vanuit hun wereld die 2500 jaar jonger was!

Het is wel zeker dat dit alles ook van kracht is voor het vroege boeddhisme. In India had in ongeveer dezelfde tijd – hier de tijd van opkomende stedelijke welvaart – een geestelijke exodus plaats uit de starre en esoterische tradities van de brahmaanse priesterhiërarchie. Het gevolg was dat velen hun huis verlieten, wouden, valleien of bergen opzochten en het leven gingen leiden van een rondzwervend asceet-wijsgeer of scholen stichtten. De sekte van de Boeddha was één daarvan.

Tot slot: waar het mij bij de vergelijking van het wijsgerig denken van twee culturen hoofdzakelijk om te doen was, is het volgende.

Zeker in de 6e, maar waarschijnlijk ook nog wel in de 5e eeuw v.C., zijn contacten tussen India en Griekenland, mogen wij aannemen, maar sporadisch voorgevallen; zelfs van een dun doorlopend stroompje via tussenliggende landen is in die periode nog geen sprake. Er is theoretisch een kleine mogelijkheid dat er invloed merkbaar is van de gezamenlijke Indo-europese herkomst, die diep in het onderbewuste een verwante wortel heeft geplant. Of misschien hingen er in die tijden langs de hele sjerp die men over deze landen zou kunnen uitspreiden, wel dezelfde vruchtbare kiemen, dezelfde 'denkstof' in de lucht.

Mijn eerste conclusie is echter van een andere aard: overal waar er in een culturele 'noösfeer' ruimte blijft voor een zich onbevangen ontwikkelend denken, dat een vrije baan mag volgen, zal dit denken in zijn wasdom tot een in het essentiële congruente vorm van ordening van de wereld komen, die mag uitwaaieren in vele varianten. Hiermee gepaard gaat dan een breedheid van visie, die godsdienstig fanatisme geen kans geeft, omdat een tolerant en leergierig luisterend oor, zich openend voor elke willekeurige medemens, vanzelfsprekend in de levenshouding aanwezig is.

Literatuur

R. Bakker, *De mens, maat van alle dingen; fragmenten uit de Griekse sofistiek*. Geannot. en vert. uit het Grieks. Kampen: Kok Agora, 1986.

Jonathan Barnes, *Early Greek Philosophy*. London: Penguin Books, 1987.

Jonathan Barnes, *The Presocratic Philosophers*. London: Routledge, 1982.

Luciano de Crescenzo, *Geschiedenis van de Griekse filosofie*. Vol. I: 'De presocraten'. Vert. uit het Italiaans. Amsterdam: Bert Bakker, 1986.

Luciano de Crescenzo, *Panta rhei; over de oorsprong van de filosofie*. Amsterdam: Bert Bakker, 1995.

J.P. Dumont, *Les Présocratiques*. Paris: Gallimard, 1988.

Edward Hussey, *The Presocratics*. London: Duckworth, 1983.

Jamblichus/Porphyrius, *Leven en Leer van Pythagoras*. Twee monografieën over Pythagoras uit de 3e eeuw. Vert. uit het Grieks, ingeleid en geannot. door H.W.A. van Rooyen-Dijkstra. Baarn: Ambo, 1987.

Charles Kahn, *The Art and Thought of Heraclitus*. Cambridge, 1979.

Richard D. McKirahan Jr., *Philosophy Before Socrates*. Indianapolis: Hackett, 1994.

Jos de Man, *De schaduw van Thales; over de geboorte van de wetenschap*. Amsterdam: Veen, 1991.

Cornelis Verhoeven, *Voorbij het begin; de Griekse filosofie in haar spiegel*. Baarn: Ambo, 1984.

Jean Volquin, *Les penseurs grecs avant Socrate*. Paris: Flammarion, 1964.

Illustraties: naar een schilderij van Hendrick Terbrugghen in het Rijksmuseum te Amsterdam.

Tibetaanse traditie herleeft in India

door Heleen Hoogervorst

De Chinese invasie van Tibet in 1950 leidt in 1959 tot een exodus als de Dalai Lama, gevolgd door duizenden landgenoten, op de vlucht slaat en uitwijkt naar India.

Een van de vluchtelingen is Tarthang Tulku, een lama van de Nyingma traditie. Tijdens zijn bezoek aan Bodh-Gaya in 1959 wordt Tarthang Tulku geraakt door de spirituele kracht die uitgaat van deze heilige plaats. Tegelijkertijd echter is hij verontrust door de slechte fysieke staat waarin de heiligdommen verkeren. Geïnspireerd door zijn leraar Khyentse-Chokyi-Lödro, die het belang van pelgrimstochten naar Bodh-Gaya bijzonder benadrukte, besluit Tarthang Tulku zijn uiterste best te doen om van Bodh-Gaya weer een vitaal pelgrimsoord te maken voor de Nyingma traditie.

Gedurende de eerste decennia buiten Tibet is overleving echter de grootste zorg van de vluchtelingen. Verandering van klimaat en dieet en blootstelling aan onbekende ziektes kost vele Tibetanen het leven en het duurt jaren voordat de ballingen in staat zijn een bestaansbasis op te bouwen. In deze periode zijn alle beschikbare middelen nodig om fysiek te overleven.

Pas halverwege de jaren zeventig, als de Tibetaanse vluchtelingengemeenschappen zich beginnen te stabiliseren en de behoefte aan basis voorzieningen minder urgent is, kan een begin worden gemaakt met het conserveren van de culturele en religieuze tradities.

Om de Tibetaanse Sangha te inspireren worden in de periode 1976-1989, op kleine schaal traditionele religieuze ceremonies georganiseerd op boeddhistische heilige plaatsen en in de kloosters van de vier Tibetaanse scholen in India en Nepal, Nyingma, Kagyu, Sakya en Gelugpa.

Vòòr de Chinese invasie waren dergelijke ceremonies een onderdeel van de Tibetaan-

se cultuur. Zij werden door de burgers gefinancierd en beschouwd als een manier om te delen in de zegeningen die de Boeddha en de Bodhisatva's verlenen in antwoord op de devotionele en meditatieve oefeningen van de monniken en nonnen. Door de precaire omstandigheden waarin de Tibetanen in ballingschap veelal verkeren is de financiële ondersteuning van de ceremonies vanuit de Tibetaanse gemeenschap veel moeilijker te realiseren.

In 1989 wordt op initiatief van Tarthang Tulku in Bodh-Gaya de eerste Nyingma Monlam Chenmo gehouden om te bidden voor vrede in de wereld, mededogen voor alle levende wezens en evenwicht in de natuur. In dat jaar verzamelen zich circa 500 lamas, tulkus, monniken en nonnen rondom de reusachtige Mahabodhi Stupa, die de plaats markeert waar de Boeddha de verlichting bereikte. Gezeten rondom de stupa reciteert de aanwezige Sangha gedurende tien dagen dagelijks, van zonsopgang tot zonsondergang, Padmasambhava- pujas, het Pranidhanaraja-gebed en de Manjushrinamasamgiti.

In de daarop volgende jaren is iedere vredesceremonie mooier en groter dan de vorige en het aantal deelnemers stijgt explosief. In 1996 reizen ruim 7.000 Nyingma lamas, tulkus, yogis en kloosterlingen van 300 verschillende kloosters in India, Nepal, Bhutan en Tibet naar Bodh-Gaya om aan de vredesceremonie deel te nemen. Ook enkele honderden lamas en monniken van de andere Tibetaanse scholen nemen aan de ceremonie deel, evenals duizenden leken. De kranten in Bhutan doen verslag van vele vrachtwagens met pelgrims die onderweg zijn naar Bodh-Gaya en lange rijen mensen bij de grensovergangen. Ook Westerse Dharma studenten uit Europa, Noord- en Zuid- Amerika en Japan komen als pelgrims naar de Monlam Chenmo.

Hoogtepunt van dit jaarlijkse evenement is het uitdelen van Tibetaanse boeken die belangrijke teksten uit de boeddhistische traditie bevatten.

Deelnemers aan de Wereld Vredesceremonie ontsteken kaarsen voor de Boeddha.

Meer informatie over de Wereld Vredesceremonies van de Nyingma-traditie is te vinden in het boek *World Peace Ceremony: Bodh-Gaya*, uitgegeven door Dharma Publishing.
Het boek bevat meer dan 250 kleurenfoto's. Prijs *f*68,60.
ISBN 0-89800-260-5.

Sinds 1989 zijn er meer dan 60.000 van dergelijke boeken gedrukt en gedistribueerd. Voor de monniken en nonnen, die veelal zo arm zijn dat zij zelfs geen boek bezitten, zijn dit kostbare geschenken die met veel dankbaarheid in ontvangst worden genomen. Immers, na de verwoesting van de kloosters en bibliotheken in Tibet is er bij deze groep een grote behoefte aan boeddhistische boeken in de Tibetaanse taal ontstaan. Behalve boeken worden ook thangkas en gebedsmolens uitgedeeld. Deze religieuze voorwerpen worden gebruikt in traditionele meditatie oefeningen.

Ook de inwoners van Bodh-Gaya profiteren van de vredesceremonie. Dagelijks worden aalmoezen en maaltijden uitgedeeld aan de vele bedelaars en worden op de plaatselijke markten grote hoeveelheden fruit, bloemen, kaarsen en andere benodigheden gekocht voor de altaren.

In navolging van het succes van de Nyingma vredesceremonie worden nu ook door de andere drie Tibetaanse scholen ceremonies gehouden in boeddhistische pelgrimsplaatsen zoals Lumbini en Sarnath in India en Boudha in Nepal.

Terwijl de unieke culturele en religieuze traditie van het Tibetaanse volk in eigen land op het punt staat te verdwijnen stellen de Tibetanen in ballingschap alles in het werk om hun traditie voor volgende generaties te behouden.

Na bijna 40 jaar Chinese overheersing is de Tibetaanse samenleving drastisch veranderd. Zesduizend kloosters zijn verwoest, inclusief de bibliotheken waar de kennis van een 2500 jaar oude traditie werd bewaard. De Tibetaanse cultuur en religie worden systematisch onderdrukt en de Tibetaanse taal is goeddeels vervangen door de Chinese.

Voor het voortbestaan van het Tibetaanse boeddhisme zijn derhalve de religieuze ceremonies buiten Tibet van wezenlijk belang. Zij stellen de verspreid levende Tibetanen in de gelegenheid bijeen te komen en gezamenlijk hun religieuze ervaring te vernieuwen en te verdiepen.

TIBETAN AID PROJECT

Het Tibetan Aid Project (TAP) is in 1969 in de Verenigde Staten opgericht met het doel humanitaire hulp te verlenen aan individuele Tibetaanse vluchtelingen in India en Nepal.
Anno 1996 is TAP uitgegroeid tot een internationale organisatie die zich inzet voor het behoud van de religieuze- en culturele tradities van Tibet. Daartoe verleent TAP financiële steun aan activiteiten en projecten zoals:

- De organisatie van traditionele religieuze ceremonies in Tibetaanse kloosters.
- De studies en het levensonderhoud van Tibetaanse lama's, monniken en nonnen
- De restauratie van kloosters in Tibet.
- Het drukken en distribueren van religieuze teksten in de Tibetaanse taal.
- Scholen en onderwijs voor Tibetaanse vluchtelingen.

Een voorbeeld van een belangrijk project dat jaarlijks terugkeert is de sponsoring van de Nyingma Wereld Vredesceremonie (Monlam Chenmo) in Bodh Gaya, India.
Met de organisatie van een Monlam Chenmo zijn aanzienlijke kosten gemoeid. TAP is nu bezig met de fondswerving voor de komende ceremonie, die begin 1997 zal worden gehouden. Donaties zullen worden gebruikt voor het levensonderhoud, de huisvesting en het transport van de duizenden monniken en nonnen. En ook dit jaar financiert TAP de transportkosten van de Tibetaanse boeken en thankas die op dit moment in de Verenigde Staten worden gedrukt en die tijdens de ceremonie zullen worden uitgereikt aan de deelnemers.
Indien het behoud van de Tibetaanse religieuze- en culturele traditie u ter harte gaat dan kunt u hieraan via de Stichting Tibetan Aid Project een bijdrage leveren.

Bel voor meer informatie 020 - 6205207

Donaties zijn van harte welkom op giro 9200 van de ABN/AMRO Bank te Leiden ten name van Tibetan Aid Project, rekeningnr. 42.08.59.136

Boeken

Alfred Scheepers
A survey of Buddhist thought
Olive Press, 1994
ISBN 90-802195-2-5, Fl 60,00

Dit is een beknopt, maar gedegen overzicht van de ontwikkeling van het boeddhisme in India, China en Japan. Als zodanig is het, ondanks die beknoptheid, te beschouwen als een handboek, waarin op heldere wijze de leer van de Boeddha, maar vooral de ontwikkelingen na de dood van de Verlichte, in een aantal fasen worden uiteengezet.

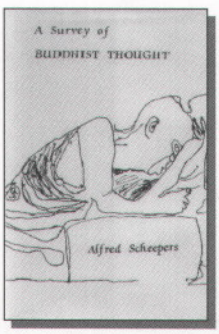

Vooral is de behandeling van de Abhidhamma, de complexe, uiterst gedetailleerder classificatie van de kennis, het weten, zoals in de soetra's op talrijke plaatsen behandeld – een schoolvoorbeeld van helderheid. Scheepers volgt die ontwikkelingen verder via de school van de Sautrantikas tot en met de ontwikkelingen in het Mahayana-boeddhisme, zoals die plaatsvonden in de Madhyamika-school en de leer van het idealisme. Daarna gaat het boeddhisme in India langzaam maar zeker onder in de latere ontwikkelingen van het hindoeïsme.

In China zijn het de assimilatie van het boeddhistische denken met het taoïsme, en de latere ontwikkelingen, zoals de befaamde 'drie scholen', het onderwerp van Scheepers' analyse. Het boek besluit met een overzicht van de karakteristieken van het boeddhisme zoals dit in de loop der tijden in Japan gestalte kreeg. Daarin is vooral ruim aandacht besteed aan het zenboeddhisme.

De auteur heeft zich expliciet beperkt tot voornoemde ontwikkelingen en stromingen, en de latere voortgang van het boeddhisme in Zuid- en Zuid-oost-Azië en het Westen buiten beschouwing gelaten.

Het is te hopen dat dit vruchtbare werk in de toekomst ook in het Nederlands beschikbaar zal komen. Als studie- en overzichtsboek is het van grote waarde voor iedereen die zich vertrouwd wil maken met de evolutie van het denken binnen en vanuit de leer van de Boeddha.

Sir Edwin Arnold
Boeddha's Preek te Nagara zijnde het achtste hoofdstuk van 'Het Licht van Azië'
Vert. en inl. Johan Willemsens.
2e druk. Willemsens & Pols, 1996
ISBN 90-801619-2-6, Fl 10,00

In 1879 verscheen Arnolds *The Light of Asia or The Great Renunciation*, in hooggestemde verzen, over het leven en de leer van Gautama de Boeddha. Nog steeds wordt deze inmiddels klassieke tekst opnieuw uitgegeven. Het achtste hoofdstuk daaruit (met uitzondering van de slotverzen) is nu in het Nederlands vertaald, waarbij getracht is Arnolds poëzie te evenaren.

De huidige kennis van het boeddhisme is sedert die tijd aanzienlijk verdiept. In Arnolds zicht op Gautama's leer is een aantal tekortkomingen in die kennis op verscheidene plaatsen aantoonbaar. Dit neemt niet weg dat het de moeite loont om in onze taal kennis te maken met een gedeelte uit wat Christmas Humphreys wel eens noemde: 'verreweg de grootste bestseller van alle westerse boeddhistische boeken.'

Deze uitgave is voorzien van een uitgebreide verklarende woordenlijst, een korte bibliografie en een aanhangsel 'Het Boeddhisme in 't kort.'

De Drievoudige Lotus Soetra
Servire, 1996
ISBN 90-6325-476-8, Fl 59,50

Dit boek bevat de Soetra der ontelbare betekenissen, de Soetra van de lotusbloem der wonderbaarlijke leer en de Soetra van de meditatie op Bodhisattva Alomvattende Deugd, onder de naam Drievoudige Lotus Soetra.

Het Lotus-soetra wordt wel eens de bijbel van Oost-Azië genoemd. De tekst stamt uit India en is tussen 200 voor en 200 na onze jaartelling ontstaan.
Een belangwekkend deel van het tweede soetra (hoofdstuk II, Tactvolle middelen) bevat de verkondiging dat alle men-

sen zonder uitzondering tot verlossing kunnen komen en Boeddha kunnen worden.

Het erbarmen met de mensen is in de gestalte van de bodhisattva in het Mahayana-boeddhisme tot hoogste uitdrukking gebracht. In het soetra treden talrijke scharen bodhisattva's op, waaronder Avalokiteshvara, 'hij die acht geeft op de roep van de wereld'. Dit komt vooral tot uitdrukking in het 25ste hoofdstuk 'Bodhisattva aanhoorder van de weeklachten der wereld.'

De tekst, die uitmunt door een vaak sprookjesachtige sfeer en talrijke parabels bevat, wordt in deze vertaling ondersteund door een kort notenapparaat aan het einde van elk hoofdstuk, en een verklarende woordenlijst.

Na de tien jaar geleden bij deze uitgever verschenen publicatie van Nikkyō Niwano's interpretatie van het Drievoudige Lotus-soetra onder de titel *Hedendaags Boeddhisme*, onlangs herdrukt, is het een goed initiatief om in het Nederlands nu ook de volledige tekst van dit befaamde boeddhistische geschrift uit te brengen.

Clemens Kuby en Ulli Olvedi
Living Buddha
De zeventiende reïncarnatie van de Karmapa in Tibet
Osho Publicaties, 1996
ISBN 90-71985-32-6, Fl 39,50/790 BF

De oudst bekende reïncarnatielijn in Tibet is die binnen de Kagyü-traditie, die zich uitstrekt over een tijdsperiode van meer dan 800 jaar. Deze school wordt vanuit het Tsurphuklooster in centraal-Tibet geleid door de spirituele autoriteit, de Karmapa. De in de Oost-Tibetaanse provincie Kham in 1985 geboren jongen Urgyen Thinley zou de zeventiende Karmapa zijn en werd in 1992 ontdekt.

Over deze zoektocht is door Clemens Kuby de beroemde film *Living Buddha* gemaakt. Het verslag van die tocht werd een boeiende spirituele reis, waarbij wedergeboorten volgens de vajrayana-traditie wordt verklaard.

DHARMA BOEKWINKEL
Tibetaans Boeddhisme

Uitgebreide sortering:
* sutra's, tantra's, meditatie
* bewegingsoefeningen, commentaren
* hedendaagse schrijvers, biografieën
* psychologie, kunst, geschiedenis

* meditatiekussens/matten
* gebedsvlaggen, thanka's
* wierook, sieraden, kaarten

Open:
dinsdag t/m vrijdag 12-18 uur
zaterdag 12-17 uur

Reguliersgracht 25,
1017 LJ Amsterdam
020- 6205207

VERSCHENEN
Om te mediteren hoef je niet te zitten
Een uiteenzetting van de Burmese meditatielerares Dr. Thynn Thynn, vertaald en van foto's voorzien door Ellis Everarda

Uitgegeven door Asian Affection
Oranjelaan 38
2264 CW Leidschendam
Tel. 070-3270277 / Fax 070-3177345

Tijdschriften

Buddhistische Monatsblätter
1996 – XLII 7/8 en 9/10
Buddhistische Gesellschaft Hamburg e.V., Beisserstr. 23, D-22337 Hamburg

Bijzondere aandacht voor de bijdragen van Bhikkhu Tao Chün (Martin Steinke), getiteld 'Buddha und China – Tsi-Hia-Schan'. Uitvoerig wordt in deel I ingegaan op de meditatiepraktijk in China, en hoe deze zich binnen het ch'an-boeddhisme ontwikkelde. Daarbij staat het begrip gung-an (koan) centraal, een bijzondere weg, aan het eind van de Tang-dynastie (10e eeuw) tot ontwikkeling gekomen en waar, bij het juiste antwoord op de daarin gestelde vraag, het 'derde oog' geopend wordt, waardoor gelijktijdig wijsheid (paññā) en bevrijding (vimutti) worden bereikt. In deel II behandelt Tao Chün o.m. het bodhisattva-ideaal, mee aan de hand van het Diamantsoetra en de Soetra van de Zesde Patriarch (Hui-neng).

In 1934 keerde Martin Steinke onder de nieuw verworven naam Tao Chün uit China in Europa terug. "In het Mahayana had ik het levende boeddhisme, zijn werkmethode en succes op alle gebieden van het leven en het heden leren kennen. De weg van het bieden tot hulp, op grondslag van het begrijpen van de mensen onder elkaar, was daarmee afgelegd."

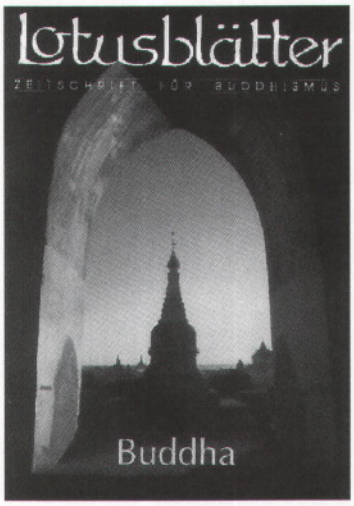

Lotusblätter.
Zeitschrift für Buddhismus
3/96, 10. Jahrgang
Amalienstraße 71, D-80799 München.

'Buddha' is de titel van dit nummer. Redactie: "Als tijdschrift voor boeddhisme, zoals de ondertitel van ons blad luidt, was het werkelijk eens tijd om ons met Boeddha zelf bezig te houden." En dit kenmerkt alle bijdragen, die de gestalte van de Verlichte vanuit verschillende scholen van het boeddhisme benaderen.

De bijdrage van Vajramala (Sabine Thielow): "Buddha und die Frauen" vindt u vertaald in dit nummer. Christa Bentenrieder heeft, op grond van het boeddhistische compendium *Visuddhimagga* van Buddhaghosa (5de eeuw) een artikel gewijd aan 'buddhanussati', een van de veertig door de Boeddha overgeleverde meditatiebeoefeningen, en aan de ontvouwing van het vertrouwen (saddha). Vertrouwen wordt als heilzame bewustzijnsfactor (cetasika) omschreven, dat in alle onderdelen van het naar heil strevende bewustzijn aanwezig is.

Dit uitvoerige nummer bevat voorts artikelen over thema's als de Boeddha in zijn tijd, het ontstaan van de Boeddha-afbeelding, de boeddhanatuur, de Boeddha op zoek naar het hoogste doel, de tijdloze boodschap in Boeddha's levensverhaal, de openbaring van het (eeuwige) leven van de Boeddha in het Lotus soetra, Boeddhalichamen en -families in tantra, schilderen als meditatie, en Maitreya, de Boeddha van de toekomst.

Tricycle, the Buddhist Review
Fifth Anniversary Special Issue
Europa: Sharpham Coach Yard, Ashprington, Totnes TQ9 7UT, UK.

Belangrijkste thema in dit nummer is de vraag of zg. psychedelische middelen een hulp of een hindernis zijn bij meditatie. Een vraag die in Amerika kennelijk vaak wordt gesteld. Dat hierover de meningen uiteenlopen, was te verwachten, voornamelijk vanwege de uitspraken die in de boeddhistische canon worden gedaan ten aanzien van het gebruik van geestvertroebelende middelen.

De controverse ontstaat vooral waar een pleidooi gehouden wordt voor gebruik

van wat beschouwd wordt als zijnde 'geestverruimende' middelen. Hiermee zou inzicht verkrijgen juist gebaat zijn...

Uit talrijke uitspraken hierover noteren wij: "But it's really a different kind of mind that is cultivated in meditation, where the qualities of stability, and lovingkindness, and clarity, and humbleness are the primary qualities. Psychedelics dont't necessary cultivate those qualities." Aldus Joan Halifax.

"For me, the chemistry or alchemy of Buddhism, of serious practice, really functions when you give yourself no other alternative. [...] the pill is made from the ingredients of your immediate situation – not from attempting to change your state of mind, but changing through not changing." (Richard Baker Roshi).

Uitspraken die aan duidelijkheid ten aanzien van dit in Europese ogen ternauwernood levende vraagstuk niet aan duidelijkheid te wensen overlaten.

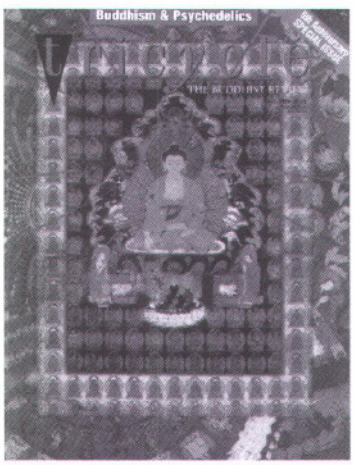

Wissen und Wandel

42.Jg. 7/8 en 9/10 1996

Katzeneichen 6, D – 95463 Bindlach 1

Beide nummers samen vormen één lange verhandeling, samengesteld uit werk van Paul Debes. Ditmaal over de tekst 'Gesteld dat drie zaken er niet waren...' (Anguttara Nikaya X, 76). Debes' teksten samenvattend:

'Schaamte, schroom voor kwalijke gevolgen en nauwlettendheid hebben eerbied, meegaandheid en goede omgangsmanieren tot gevolg. Daaruit ontstaan bij de strevende mens vertrouwen, ruimheid des harten, vreugde in het geven, daadkracht, waaruit een gemoed dat niet tot opwinding geraakt, beteugeling van de zinnen en deugd voortkomen.

'Wanneer de mogelijkheid er is om in contact te komen met de leer van het heil, dan heeft een aldus bereid zijnd gemoed de neiging om in contact te komen met heilsgangers, tot het aanhoren van de leer en tot afkeer van afvallige oordelen, tot zich herinneren van het juiste, tot bezonnenheid en evenwichtigheid.

'Men is in staat acht te slaan op de herkomst daarvan, de juiste weg te volgen, en zich niet te hechten aan gewoonten. Ook bezit men het vermogen tot het bevrijd zijn van geloof aan persoonlijkheid, van bestaansangsten, en van de opvatting dat het zich vastklampen aan riten en regels het hoogste is. En vervolgens ook het zich bevrijd hebben van aantrekking, afstoting, verblindheid, geboren worden, ouder worden en sterven.'

Yāna

Heft 5/1996-2540 Sept./Okt. 49. Jg.

Alt-buddhistische Gemeinde, Zur Ludwigshöhe 30, D-86917 Utting am Ammersee.

Schw. Ch. Schoenwerths tekst over gelijkmoedigheid (upekkhā) als grote uitdaging vormt het eerste deel van een verhandeling, met als motto: 'Wiens geest als een rots is en niet wankelt, zonder hunkering naar lustopwekkende zaken, die niet in woede geraakt als iets tot woede aanleiding geeft, – wie op die wijze zijn geest heeft getraind: vanwaar zou lijden dan op hem afkomen?' (Udana IV,4)

Van her en der

In Nederland 33.000 boeddhisten

De kans dat er in ons land een boeddhistische omroep komt, is aanzienlijk gestegen nu uit een grondig onderzoek is gebleken dat Nederland tenminste ongeveer 33.000 boeddhisten telt, waarvan circa 20.000 van buitenlandse herkomst. Het onderzoek is verricht door de Boeddhistische Unie van Nederland (BUN).

De BUN heeft eind november op grond van deze schatting een aanvraag voor een zendmachtiging voor radio en televisie ingediend bij het Commissariaat voor de Media. De drempel voor het verkrijgen van een zendmachtiging is 'enkele tienduizenden'. De beslissing van het Commissariaat wordt medio 1997 verwacht.

De allochtone boedhisten komen vooral uit China en Hong Kong (6000), Vietnam (5400) en Thailand (4000), Japan (2600), Singapore (1300), Cambodja, Maleisië en Taiwan. Zij zijn vaak niet aangesloten bij een boeddhistische organisatie in ons land. Bij de beslissing over de zendmachtiging wordt extra gewicht toegekend aan het aandeel van de acherban dat behoort tot de zogenaamde minderheden.

De ongeveer 13.000 Nederlandse (autochtone) boeddhisten zijn aangesloten bij een of meer van de 62 organisaties die de BUN heeft geënquêteerd. Over het aantal ongeorganiseerde Nederlandse boeddhisten zijn geen gegevens bekend.

Het Nyingma Centrum Nederland is met 2000 leden de grootste organisatie, gevolgd door de Vietnamese Boeddhistische Samenwerking met 1900 leden, Rigpa Nederland (1700), het Maitreya Instituut (1000), de Boeddharama Tempel in Waalwijk (800) en de Buddhavihara/Jonge Boeddhisten Nederland (750). De overige organisaties variëren in aantal personen van 650 tot 1. Er werden 75 huiskamerkringen van zenbeoefenaren geteld.

Als boeddhist is beschouwd iedereen van 18 jaar of ouder die toevlucht heeft genomen tot de Boeddha, de Dharma en de Sangha, en/of het boeddhisme als zijn of haar levensbeschouwing ziet. Alleen mensen die zich minimaal drie jaar intensief met het boeddhisme bezighouden, zijn meegeteld.

In de enquête is een uitsplitsing gemaakt volgens etniciteit en boeddhistische stromingen, omdat deze verschillen bepalend zijn voor de uiteenlopende wensen wat betreft de radio- en tv-uitzendingen. De aantallen per stroming, geteld via de organisaties, zijn globaal: Vajrayana 8100 (42%), Zen 4400 (23%), Theravada 3400 (18%), Mahayana 2900 (15%), diversen 500 (2%). De aanhang van Vajrayana en Zen bestaat voornamelijk uit Nederlandse boeddhisten, die van Mahayana is vrijwel uitsluitend allochtoon en van Theravada gemengd.

De BUN concludeert dat de boeddhistische gemeenschap in Nederland groeiend, pluriform en zelfbewust is.De vorige schatting van het aantal boeddhisten in ons land, in Boeddhisme in Nederland, samengesteld door Victor J. van Gemert en gepubliceerd in 1990, kwam tot 44 organisaties met ongeveer 16.600 leden. Van Gemert hanteerde wel een veel beperktere definitie van het begrip boeddhist.

De BUN heeft voor het onderzoek de medewerking gehad van drie wetenschappers: dr. H. Knippenberg, sociaal geograaf, en dr. L.A. Bloemberg, cultureel antropologe, beiden van de Universiteit van Amsterdam, en drs. J. van Bolhuis, statisticus aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Het rapport over het onderzoek is geschreven door Marion Wierda.

Sociale betrokkenheid

'Onze cultuur heeft alle soorten leven in de natuur een naam gegeven, maar het respect ervoor is verloren gegaan. Er is in onze samenleving geen ethiek voor de omgang met de natuur. Wie een onvervangbaar natuurgebied verwoest, bijvoorbeeld voor de aanleg van een autoweg of een spoorlijn, is nog steeds een gerespecteerd lid van de samenleving.' De bioloog dr. Matthijs Schouten, hoogleraar aan de universiteit van Cork (Ierland), betoogde dit op de najaarsbijeenkomst van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme, op 9 november jl. in Oibibio in Amsterdam.

Matthijs Schouten, mr. Sander Tideman, bestuursvoorzitter van het Maitreya Instituut in Emst, en Dharmacarini Vajragita, lid van de Westerse Boeddhisten Orde, vertelden hoe zij hun boeddhistische opvattingen vertalen in maatschappelijke betrokkenheid, resp. op het terrein van ecologie, ontwikkelingshulp en sociale emancipatie.

Tekenend voor de gangbare kijk op de natuur noemde Schouten wat een directeur van Shell hem eens zei: 'Als natuurwaarden economisch-financieel worden berekend, dan bieden wij gewoon hoger.' Er zijn wel aanzetten tot verandering. De natuurfilosofie die 'deep ecology' wordt genoemd, krijgt meer bekendheid. De kerngedachte van deze stroming is dat alle organismen met elkaar zijn verbonden; zij zijn allemaal, ook de mens, knooppunten in een alomvattend net en zij hebben alle eenzelfde intrinsieke waarde.

Deze denktrant is sterk geïnspireerd door het boeddhisme. De boeddhist die door meditatie duidelijker gaat zien wat 'werkelijk is' in zichzelf en anderen, vermindert zijn begeerten en illusies en ontwikkelt vanzelf mededogen (karuna) en liefdevolle welwillendheid (metta).

Matthijs Schouten, die meditatieleraar is in de traditie van Sayagyi U Ba Khin, probeert het respect voor de natuur dat hieruit volgt, over te dragen op zijn studenten. Het is geaccepteerd dat bij het begin van zijn colleges geregeld een kwartiertje meditatie op de ademhaling wordt beoefend.

Sander Tideman beijvert zich vanuit zijn Mahayana-boeddhistische inspiratie voor de medische en onderwijsprojecten in Tibet, die worden opgezet door de hulporganisatie Rokpa (het Tibetaanse woord voor 'hulp').

'Een beoefening van de Mahayanist is om iedereen als je moeder (of vader, kind enz.) uit een vroeger leven te zien. Het is een verlengde van het beginsel van onderlinge afhankelijkheid, vergankelijkheid en beginloosheid. Omdat wij allen in dit leven van elkaar afhankelijk zijn, is het een natuurlijke wet dat wij voor elkaar moeten zorgen. Wat onszelf betreft is het krachtigste tegengif om het ego te bestrijden de beoefening van niet-egoïstisch zijn, mededogen, compassie en vrijgevigheid.'

Vajragita heeft enige tijd doorgebracht bij de Indiase afdeling van de Vrienden van de Westerse Boeddhisten Orde, die de onaanraakbaren steunt om een betere plaats in de samenleving te verkrijgen. Deze ontwikkeling kwam op gang toen de legendarische dr. Ambedkar, die zich als 'onaanraakbare' aan zijn milieu ontworstelde en zelfs minister van justitie werd, in 1956 in het openbaar voor het boeddhisme koos. Hij was bevriend met de oprichter van de Westerse Boeddhisten Orde, Sangharakshita (de Brit D.P.E. Lingwood), die na de dood van dr. Ambedkar een aantal jaren diens werk voortzette. De steunverlening loopt nu via de Karuna Trust, die in Londen is gevestigd.

Sociale betrokkenheid is voor Vajragita vanzelfsprekend. 'Een boeddhist ís betrokken bij het welzijn van anderen. Een praktiserend boeddhist – dat is dubbelop. Een boeddhist die de leer niet in de praktijk brengt, is geen boeddhist.'

BUN-voorzitter

Drs. Aad Verboom is per 1 december afgetreden als voorzitter van de Boeddhistische Unie van Nederland. Een opvolger wordt nog gezocht. Als waarnemend voorzitter fungeert tot 1 februari Paula de Wijs-Koolkin. Verboom blijft als penningmeester lid van het bestuur.

Europese leraren bijeen

Een groep van 35 boeddhistische leraren uit veertien West- en Oosteuropese landen en van verschillende boeddhistische stromingen heeft zich van 19 tot 23 september jl. in het meditatiecentrum Kamalashira, het kasteel Wachendorf bij Keulen (Duitsland), beraden over de beste manier om de Leer in het Westen te verspreiden.

De Duitse dharmalerares Sylvia Wetzel (Mahayana) zei: 'Wij moeten in de samenleving inburgeren door het verwijderen van alle romantische ideeën die in het Westen zijn ontstaan sedert de eerste exotische komst van het boeddhisme. (...) Wij zullen nooit zoiets krijgen als een Europees boeddhisme, maar een Italiaans, Brits en Duits boeddhisme enz. De Europese benadering is een soort 'eigentijds modern boeddhisme', dat niet westers is, want het wordt ook geëxporteerd naar het Oosten.'

Agenda

Sluitingsdata kopij: herfstnr. 8 aug., winternr. 8 nov., voorjaarsnr. 8 feb., zomernr. 8 mei.
Agendaredactie: Dirk Bakkes, Iemstukken 82, 9407 KN Assen Tel. 0592-347387

Boeddhistisch Centrum Amsterdam
Vrienden van de Westerse Boeddhisten Orde (VWBO). Palmstraat 63, 1015 HP Amsterdam. Tel.020-420.7097/632.7795.
Meditatie-avonden: elke wo. 19.30 u.; *meditatiedagen:* elke maand een zo. van 10-17 u.; *volle-maanavonden:* elke maand bij volle maan 19.30 u.; *dharma-avonden:* elke do. 19.30 u.

Buddharama Tempel
Loeffstraat 26-28, 5142 ER Waalwijk. Tel. 0416-334.251.
Meditatie: iedere ma. 20.00-21.15 Amstelveen, Circel 167. Frieda Hemelrijk 020-441.9991. *Cursus Inzicht Meditatie*: Rosmalen 5 mrt.-28 mei iedere wo. 21.15-22.15. Info Pieter van Loosbroek 073-532.4459.

India Instituut
Postbus 75861, 1070 AW Amsterdam. Tel. 020-662.6662/664.1223.
Cursussen: *Inleiding in het boeddhistische denken:* 4 avonden 9 jan.-30 jan. '97, 19-21 u.; *Filosofische ontwikkelingen in het Boeddhisme:* 4 avonden 27 mrt.-17 apr. '97, 19-21 u. Docent dr. A.R.Scheepers.

Jewel Heart
Secr. W. Alexanderstraat 8, 6611 CE Overasselt. Tel. 024-622.2208. Adres voor alle activiteiten: Jewel Heart Centrum Nijmegen, Dommer van Poldersveldweg 27, 1e etage.
Meditatie-open avond: wekelijks vr. 20-21 u., niet op 27-12 en 3-1. *De praktijk van meditatie: I. Aandachtsmeditatie als oefening:* maandelijks woensdag 20-21.30 u. *II. Aandachtsmeditatie toegepast in het dagelijks leven:* maandelijks wo. 20-21.30 u. *Inscholing in Boeddhisme:* wekelijks do. 19.30-21.30 u. *Lamrim-scholingsgroepen:* ma. 20- 22 u. *Vajrayanagroep: I. Studie en meditatie:* 10 jan., 7 febr., 7 mrt., 4 apr., 6 juni, telkens van 10-12 u. *II. Puja viering:* elke derde zo. *Thangka tekenen:* tweewekelijks op wo. *Bezoek Gelek Rinpoche:* gepland voor 1-11 mei '97.

Kanzeon Sangha Nederland
Kraijenhofstraat 151, 1018 RG Amsterdam. Tel.020- 627.6493/618.7922. *Wekelijkse zazen-bijeenkomsten*: Amsterdam, Kanzeon Centrum: di. 20-22 u., do. 20-22 u.; Enschede: ma. 20-22.30 u. Toon Fugers, De Wonne, Noorderhagen 25, 053-432.3102; Den Haag wo. 21-23 u., vrij. 9.30-12 u. Kees van de Bunt, Frankenslag 342, 070-350.4601; Hoorn ma. en di. 20-22 u. Dirk Beemster, 0229-217.855; Leiden wo. 20-22.15 u., Kos Luyben, Ch. de Bourbonhof 11, 071-522.0352; Nijmegen wo. 17.30-19 u. Henk Hesselman, 024-323.2843, do. 19.30-21.30 u. Dagkapel Dominicuskerk, Frans Kampshoff, 024-358.1507; Rotterdam ma. 18.30-2- u./20.15-22.15 u. Nico Tydeman en Gretha Aerts; inl. Nelleke Doornebal, 010-475.3282. *Ochtend- en avond-zazen*: Amsterdam, Kanzeon Centrum o.l.v. Nico Tydeman, Gretha Aerts en Meindert v.d. Heuvel: ma. t/m vr. 8-9 u. en di. en do. 20-22 u.

Karnak/cursussen
Pannerdenstraat 44, 1016 BG Amsterdam. Tel. 020-609.0150/fax 020-696.9371.

Intens leven, bewust sterven: Retraite 27 dec. 10.00 – 30 dec. 16.00 u. Amsterdam, Centrum De Kleine Swaen, Brouwersgracht 266A o.l.v. Robert Hartzema.

Maha Karuna (België/Nederland)
Secr.: Betty de Wit, Bellemansheide 78, Genezius-Rode. Tel.00-32-2-380.5486.
Zazen-bijeenkomsten, zen-activiteiten o.l.v. Ton Lathouwers. Beginnerscursus meditatie medio feb. in A'dam en Maarn, info tel. 020-673.5198

Maitreya Instituut
Heemhoeveweg 2, 8166 HA Emst. Tel. 0578-661450.
Retraite: Lam Rim, o.l.v. eerw. Tenzin Kelzang, do. 30 jan.-zo. 2 feb.

Nyingma Centrum
Reguliersgracht 25, 1017 LJ Amsterdam. Tel.020-620.5207. *Wekelijkse cursussen.* Info secr.. *Wekelijkse cursussen elders in Nederland:* Den Haag, do. 19.30 – 21.30 u. Joleen Vries, 020-620.5207, Columbusstraat 131; Eindhoven wo. 20.45-22.45 u., Bep van Hazendonk, Aquamarijn, Stratumsedijk 57, 040-212.2593; Groningen ma. 20-22 u., Yvonne Engelman 020-620.5207, Bodhimanda, Jacobsstraat 17; Leiden do. 9.45-11.45 en 19.45-21.45, Wil van de Hulst 071-513.1192, Sterrewacht 8; Nijmegen, di. 20-22 u., Charaka Jurgens 020-609.5207, De Zonnewijzer, Ubbergseweg 74; Utrecht vrij. 10-12 u., Joleen de Vries, Centrum voor Spirituele Wegen, Oude Gracht 243, 030-231.0924; Venray di. 20-22 u.,

Kwartaalblad BOEDDHISME

Abonnement: 1 jaar (4 nummers)

f 35,- / BF 650,- / buitenland *f* 55,-

Ja, ik abonneer mij met ingang van het eerstkomende nummer. Ik betaal na ontvangst van een acceptgirokaart. Bovendien bestel ik de volgende reeds verschenen nummers à *f* 5,- per exemplaar: .....

(in blokletters invullen a.u.b.)

Naam ..... **M / V**

Adres .....

Postcode / plaatsnaam .....

Datum .....

Handtekening .....

Inzenden aan:

Administratie
KWARTAALBLAD BOEDDHISME
Postbus 336
2910 AH Nieuwerkerk a/d IJssel

Jan Houwen 0478-587.364, Henseniusplein 14; Zoetermeer di. 9.30-11.15 en do. 21-22.45 u., Ewalda Buiting, 079-351.3480, Wazoem, Van Beeckstraat 64.

International Zen Institute (IZI)-afd. Nederland
Secr.: Tijmtuin 8, 2353 PH Leiderdorp. Tel. 071-541.0998.
Wekelijkse zenbijeenkomsten: Amsterdam ma. 20-21.30 u. Maurits Kavi Dienske, 20-679.9126; Delft za. 8-10 u. Annelies Mani Hendriks, 071-541.0998; Heerenveen za. 9-11 u. Cees Pala de Wit, 0513-620.268; Krimpen a/d IJssel, vrij. 19-22 u. Janny Mudita de Wolf, 0180-517.649; Leiden, Kapel Verbum Dei, di. 20.15-22 u. Annelies Jishin Hendriks, 071-541.0998; Utrecht wo. 20-21.30 u. Marjolein Jhana Verboom, 030-254.5197 en Annelies Jishin Hendriks 071-541.0998; Zwolle, Dominicanen-klooster di. 20-22 u. Ben Rata Oosterman 038-454.0135. *Intensieve zen-ochtenden*: Krimpen a/d IJssel maandelijks za. 6-14 u. Janny Mudita de Wolf 0180-517.649. *Vollemaan-ceremonie*: Amsterdam, maandelijks wo. Info: Maurits Kavi Dienske 020-679.9126.

Orde Boeddhistische Contemplatieven
Postbus 2541, 9704 CM Groningen. Info activiteiten: tel.050- 542.5017 /030-251.0849. *Meditatiedag*: 8 feb. Maastricht, info tel. 043-361.4619 /325.8504. 15 feb. Utrecht, Kanaalstraat 202, 13-17 u., info tel. 030-251.0849. 1 maart Groningen, Winschoterdiep 145B, 13-17.30 u., info tel. 050-314.3489.

Stichting Leven in Aandacht (Thich Nhat Hanh)
Postbus 10989, 1001 EZ Amsterdam. *Meditatiebijeenkomsten in de traditie van Thich Nhat Hanh*: Alkmaar: info: Gertje Hutschemaekers 072-561.6289 en Elizabeth van Veen 072-540.1707. Amsterdam, elke vr.avond 18-22 u. Info: Sietske Roegholt 020-696.0480. Leidschendam elke do.avond 20-22 u. Info: Maaike van den Brink 070-327.0718. Nijmegen, Weekend Aandachtsmeditatie en Gespreks- en meditatiegroep: info: Noud de Haas 024-344.4953. Schiedam, info: Magda Heesen 010-426.5973. Utrecht, elke di. 19.30-21.30 u. info: Maria van Raalten 030-289.8329 en Jopie Floor 030-271.5561. Winschoten elke za. 9-10 u. info: Hanna Althuizen 0597-423.270.

Filosofie Oost-West
Vergader- en zalencentrum 'Vredenburg 19', Utrecht (nabij Centraal Station). Voor info.: mevr. T. Bloeyaert 040-254.2536. Inl. Comparatieve Filosofie: 18 jan. 10-16.30 u. U. Libbrecht; Contemplatief leven in oost en west: 18 jan. 10-16.30 u. H. de Wit; Toepassing Comp. Filosofie: 15 feb. 10-16.30 u. U. Libbrecht.

Tao-Zen-groepen
Postbus 1134, 1000 BC Amsterdam. Tel./fax: 020-420.2308. Amsterdam, Kanzeon Zendo: iedere wo., za. 1 x per maand, zo. 1 x per maand: inl. Stan Schaap 020-420.2308; Arnhem, inl. Ad Verhage 026-334.1654; Groningen, inl. Eva Wolf 050-542.2659; Hardenberg, inl. Mayke de Klerk 00-49-5948-1315, of 0523-216.302; Utrecht, inl. Jet Leopold 030-656.4295; Venlo, inl. Jacques Peeters, 077-354.6763; Gent: inl. Michel Trefois 00-32-09-2826.443.

Tibetaans Instituut
Kruispadstraat 33, 2900 Schoten, België. Tel. 00.32.03.685.0919./91/4G avenue du Paepedelle, 1160 Brussel, België. Tel. 00.32.2.675.3805.

Vipassana-Centra
Amsterdam, V.M.C. 'Buddhavihara', St. Pieterspoortsteeg 29, info. Jotika Hermsen 020-626.4984.: *meditatie-avond*, elke ma 18-20 u., elke do. 18-19 u.; Groningen, Kamerlingh Onnesstraat 71, info Frits Koster 050-527.6051, Karina Rol 050-577.5562. *Meditatie*, elke di. en do. 19.30-21.30 u. (di. zonder, do. met begeleiding). *Weekends*, vipassana-meditatiedagen o.l.v. Frits Koster, 27-30 dec. jaarwisselingsretraite (onder voorbehoud). 's-Hertogenbosch, *meditatie*, elke wo.19.30-21.30 u. info Laura Wetzer 073-614.6341; *meditatie + lichaamswerk-weekend*, 11-13 okt. o.l.v. Emiel Smulders, info. Lisette Swinkels 073-621.5408; *Kerstretraite*, 20-29 dec. o.l.v. Emiel Smulders. Info en opgave Lisette Swinkels 073-621.5408; Zwolle, 'Pannananda', Hoefslagmate 44. Info Dingeman Boot 038-465.6653. elke ma, wo. en do. yoga/meditatie en elke di. meditatie 19.30-22 u., Leiden, Faljerilstraat 8, elke di. 19.30-21.30 u., info Nel 071-515.4862/Han 071-361.7424; Maastricht, Hoekweg 15, Meerssen, elke di. 19.30-21.30 u. Info Marjan Bouhuijs 043-364.4180/Els Niessen 043.604.0345; *Winterretraite*, 27 dec.-5 jan. o.l.v. Johan Tinge, Volksabdij, O.L.V. ter Duinenlaan 199, Ossendrecht. Info Ank Schravendeel, 013-571.0787/Koen Kwaaitaal 013-542.2922. Rotterdam, Kapel 'Familiekerk', Nootdorpstraat. Elke wo. 20-22 u. Info: Ank 013-571.0787/Koen 013.543.6190. Utrecht, Sterrenbosch 9bis, elke wo. 20-21.30 u. info Henk 030-252.0435/Aad 030-288.8655l.

Vipassana – Sayagyi U Ba Khin Stichting
Wijnbesstraat 57, 6543 TK Nijmegen. Tel. 024-377.1935/030- 236.7762.
Vipassana-meditatie 10-daagse cursussen: 7-17 febr. o.l.v. Matthijs Schouten, Heeswijk-Dinther bij Den Bosch; 21 jun.-1 jul. o.l.v. Mother Sayagyi en Sayagyi U Chit Tin, International Meditation Centre, Engeland. *Wekelijkse groepsmeditaties*: o.a. Utrecht en Nijmegen. (Info cursussen in binnen- en buitenland bij Stichting.)

Vrienden van de Westerse Boeddhisten Orde (VWBO)
Palmstraat 63, 1015 HP Amsterdam, Tel 020-420.7097/632.7795.
Retraite vrouwen mitra's 20-28 dec. *Winterretraite* 28 dec.-5 jan.

Zen op de Tiltenberg
Zilkerduinweg 375, 2114 AM Vogelenzang. Tel. 0252-517.044
Zenweekend: 20-24 dec. o.l.v. Christa Anbeek en Adine Manholt.

Zendo-JAKU
Meditatie in de zentraditie: elke di. en do.avond en vrij.middag, Driebergen, Klooster van de Zusters Ursulinen. Info Stephan Ludwig 0343-513.968.

Zengroep Oshida en Han Fortmann Centrum:
Info. bij Han Fortmann Centrum, René Descartesdreef 21, 6525 GL Nijmegen. Tel.024-361.9010.

Zentrum
Oudegracht 297, Werf, Utrecht.
Info over diverse activiteiten 030-882.528.

Rood, rood is de zon
onverschillig voor het jaargetijde,
de wind echter, kent
de belofte van de vroege kou.

Bashō (1644-1694)